

מדדים להערכת המעורבות של חוקרי האוניברסיטאות בהעברת ידע לחברה

כוח אדם מדעי וטכנולוגי נושאים נבחרים – חלק ב'

מוסד שמואל נאמן:

ד"ר דפנה גץ, ורד גלעד, רינת קליין, ד"ר ציפי בוכניק

מנחים אקדמיים:

פרופ' בני בנטל, פרופ' דני פלד

המועצה הלאומית
למחקר ופיתוח אזרחי
Israeli National Council for Civilian R&D

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

מדע וטכנולוגיה | 01/24

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

מדדים להערכת המעורבות של חוקרי האוניברסיטאות בהעברת ידע לחברה

כוח אדם מדעי וטכנולוגי
נושאים נבחרים – חלק ב'

מוסד שמואל נאמן: ד"ר דפנה גץ; ורד גלעד; רינת קליין; ציפי בוכניק

מנחים אקדמיים: פרופ' בני בנטל ופרופ' דני פלד

סקרים ומחקרים לגיבוש מדיניות מו"פ לאומית עבור
המועצה הלאומית למחקר ופיתוח (המולמו"פ)

דו"ח סופי | ינואר 2024

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך
ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים דומים תוך ציון מפורש של המקור.
הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחבר.ת ואינן משקפות בהכרח את דעת
מוסד שמואל נאמן

תוכן העניינים

5	1. תקציר
9	2. רקע
9	2.1 הקדמה
10	2.2 מטרת המחקר
10	2.3 שלבי המחקר
	3. סקירה של דוחות שביצעו בחינה נרחבת של פעילויות ומזדים להערכת המעורבות הציבורית של חוקרים במוסדות אקדמיים שונים
11	4. סקירה של מדינות וגופים המבצעים הערכה של מעורבות חברתית והשפעה של חוקרים ממוסדות אקדמיים על החברה
18	4.1 בריטניה - REF - Research Excellence Framework
19	4.2 הולנד - פרוטוקול הערכת האסטרטגיה (SEP) Strategy Evaluation Protocol
	4.3 אוסטרליה - הדוח הלאומי של הערכת מעורבות והשפעה The Engagement and Impact Assessment 2018-19 National Report (EI National Report)
22	4.4 ניו זילנד - 2019 The Health Research Council Investment Impact Report
24	4.5 מדדי מעורבות ציבורית של Times Higher Education Impact Ranking (THE-IR)
25	4.6 אקדמיה, עבודה סוציאלית ומדיניות חברתית - ישראל
27	5. תמריצים עבור מעורבות חברתית של חברי סגל ואוניברסיטאות
28	5.1 תמרוץ אישי
30	5.2 קרן קרנגי ומעורבות בקהילה של אוניברסיטאות בארה"ב
30	5.3 המודל של אוניברסיטת אוטרקט
33	5.4 מודל של אוניברסיטת וינה
	6. עבודות מחקר על מעורבות חברתית של חברי סגל ומוסדות אקדמיים בארה"ב
36	6.1 מניעיהם של חברי סגל למעורבות חברתית, Pearl (2015)
37	6.2 מעורבות החברתית של מוסדות אקדמיים בארה"ב, Gregorutti (2021)
40	7. סיכום
43	8. הצעה להמשך המחקר

רשימת טבלאות

- טבלה 1: אינדיקטורים למעורבות ציבורית ולמחקר; להסברה חינוכית: הפצה לציבור; ושותפויות קהילתיות, יחסים של בעלי עניין והשתתפות בפעילויות חיצוניות 15
- טבלה 2: דוגמאות למדדים בתחום השפעה חברתית: 20

רשימת איורים

- איור 1: דוגמה לדירוג יחידות מחקר מהערכת EU 2018 24
- איור 2: רשימת החסמים ויתרונות במעורבות חברתית באוניברסיטת אוטרכט מתוך ראיונות שנערכו על ידי החוקרים 32

1. תקציר

באופן מסורתי "העברת ידע" מהאקדמיה התמקדה בהיבטים התעשייתיים-עסקיים ובהתאם חברות ליישום ידע שהוקמו במוסדות האקדמיים עסקו למעשה במסחור ידע. בשנים האחרונות גוברת ההכרה שהשגשוג של מדינה ושל חברה מודרנית תלוי גם בהיבטים נוספים שמהווים הרחבה של המושג "העברת ידע" כך שיכלול גם ידע מבוסס מחקר אשר אינו בר-מסחור המועבר מהאקדמיה לחברה בצורות שונות,

על רקע זה מעוניין המולמו"פ בתיאום עם הות"ת בביצוע מחקר שיציג תמונת מצב עדכנית המתארת ומנתחת את המעורבות של חוקרים באוניברסיטאות בהעברת ידע לציבור (להלן – מעורבות חברתית או מעורבות ציבורית) ויציע מדדים אפשריים להערכת פעילות זו.

מטרת העבודה בשנה הנוכחית הייתה לסקור את הפרקטיקות הקיימות במספר מדינות לאפיון, מדידה ועידוד של מעורבות חברתית של חברי סגל במוסדות להשכלה גבוהה. ממצאי סקירת הספרות ישמשו בסיס למחקר המשך שיציג תמונת מצב עדכנית המתארת ומנתחת מעורבות כזאת של חוקרים במוסדות להשכלה גבוהה בישראל. לאור הממצאים יוצעו בהמשך מדדים מתאימים להערכת פעילות זו בישראל.

הדוח הנוכחי כולל:

ניתוח דוחות שביצעו בחינה נרחבת של פעילויות ומדדים למעורבות של חוקרי אוניברסיטאות בהעברת ידע לחברה.

סקירה של מדינות בהן קיימת התייחסות להשפעה של מעורבות חברתית של חוקרים במוסדות אקדמיים וכן ניסיון להערכה של השפעה זו: בריטניה, הולנד, אוסטרליה וניו זילנד. בנוסף נסקרו מדדי מעורבות ציבורית של Times Higher Education Impact Ranking (THE-IR).

סקירה של מודלים לתמריצים עבור מעורבות חברתית של חברי סגל ויחידות שונות במוסדות להשכלה גבוהה: המודל של אוניברסיטת אוטרקט בהולנד ומודל של אוניברסיטת וינה באוסטריה.

סקירה של שתי עבודות מחקר, האחת בנושא מניעים של חברי סגל למעורבות חברתית והשנייה בנושא מעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים בארה"ב.

מדיניות אימפקט של מוסד אקדמי

ניתן לסווג את המדדים להערכת מעורבות כפי שעולה מתוך דוחות שביצעו בחינה נרחבת של פעילויות ומדדים למעורבות חברתית באוניברסיטאות לתחומים, ולהציג את האינדיקטורים האפשריים לכל תחום:

- **משימה, ממשל ואסטרטגיות ממוסדות למעורבות ציבורית**
  - מדדים אפשריים: הכללת מעורבות חברתית במדיניות ו/או באסטרטגיה של האוניברסיטה, קיומן של תוכניות פעולה מוסדיות למעורבות חברתית, הקצאה תקציבית למעורבות חברתית.
- **אינדיקטורים למעורבות הציבורית בתחום המחקר**

- מדדים אפשריים: אחוז חברי הסגל המעורבים בייעוץ בהתנדבות, מספר יוזמות מחקר עם השפעה ישירה על הקהילה.
- **אינדיקטורים להסברה חינוכית**
  - מדדים אפשריים: מספר צוותי סגל וסטודנטים המעורבים בפעילויות הסברה חינוכית, אחוז מתקציב המוסד להשכלה גבוהה המשמש להסברה חינוכית.
- **אינדיקטורים להפצה והנגשה של מידע מקצועי לציבור הרחב**
  - מדדים אפשריים: מספר הפעמים בהם אנשי אקדמיה השתתפו בכנסים מקצועיים ולא אקדמיים, מספר הזמנות לנאום בכנסים שבהם רוב המשתתפים אינם מהתחום האקדמי.
- **אינדיקטורים לשותפויות קהילתיות, קשרים עם בעלי עניין והשתתפות בפעילויות חיצוניות**
  - מדדים אפשריים: קיום רשתות אוניברסיטה-קהילה ללמידה/הפצה/החלפת ידע, מספר חברי סגל שלוקחים תפקיד זמני בארגונים לא אקדמיים.

בארבעת המדינות שנסקרו נעשה ניסיון לפתח מערכות הערכה של מחקר מבוסס השפעה, בחלקן מתוך מדיניות של מימון מחקר מבוסס ביצועים ובחלקן כמדיניות של מעורבות האקדמיה בחברה ובקהילה:
- **בריטניה** - מערכת ה- Research Excellence Framework (REF) - מערכת ה-REF משמשת להערכת איכות המחקר בכ-160 מוסדות להשכלה גבוהה בבריטניה, ומהווה בסיס להקצאת חלק מהתמיכה הממשלתית במחקר במערכת ההשכלה הגבוהה בהיקף של כ-2£ מיליארד לשנה. הערכת המחקר נעשית ע"י 34 קבוצות שיפוט תחומיות המורכבות ממדענים בתחומים שונים מבריטניה ומארצות אחרות, המדרגות תוצרי מחקר נבחרים המוגשים ע"י המוסדות לשיפוט, על פני שלושה מדדים המשוקללים לקביעת מדד המצוינות המחקרית הכולל של המוסד: פרסומים מחקריים (60%), תיאורי מקרה של השפעת המחקר באוניברסיטה על הסביבה מחוץ לאוניברסיטה (impact case studies) (25%) ואיכות התמיכה במחקר מדעי במוסד והיקפה (15%). לצורך הסקירה הנוכחית רלבנטי החלק של תיאורי המקרה המתעדים השפעות חוץ-אקדמית של המחקר שנעשה במוסד. כל מוסד יכול להגיש ל-REF מספר מקרים כאלה ולפרט את השפעת המחקר והשינוי שנוצר בעקבותיו בתחומים שונים. נקבעו תחומי השפעה ובאלו מדדים כמותיים ניתן לתאר את היקפם ומידת השפעתם.
- **הולנד** - פרוטוקול הערכת האסטרטגיה (SEP) Strategy Evaluation Protocol (SEP) - כלי הערכה המשמש להערכת חלק גדול של יחידות המחקר באוניברסיטאות ומכוני המחקר בהולנד. ועדת הערכה של מומחים בלתי תלויים מעריכה את ביצועי היחידה האקדמית על סמך הערכה עצמית וביקור באתר. בתוך פרוטוקול ההערכה קיימת רשימה של אינדיקטורים, אך היחידות רשאיות לבחור אינדיקטורים אחרים. בין קבוצות המדדים שמציע הפרוטוקול ישנם מדדים להשפעה כלכלית, חברתית, תרבותית וסביבתית. ההערכה מבוססת על טיעון נרטיבי המתאר את ממצאי המחקר המרכזיים והשלכותיהם, תוך שהיא כוללת גם ראיות לרלוונטיות החברתית מבחינת ההשפעה והמעורבות של יחידת המחקר.

• **אוסטרליה** - הדוח הלאומי של הערכת מעורבות והשפעה The Engagement and Impact Assessment 2018-19 National Report - הדוח מוגש למועצת המחקר האוסטרלית. נוסף על אינדיקטורים כמותיים מכיל הדוח הצהרת הסבר נלווית המפרטת את מידת ההשפעה החברתית של המחקר (מהות הרווח וזהות המרוויחים מתוצאות המחקר כולל מתן עדויות לכך), הגישה להשפעה (קיום מנגנונים לתרגום תוצאות המחקר להשפעות מעבר לאקדמיה ומידת יעילותם ושילובם במערכת) והמעורבות (האינטראקציה בין חוקרים ומשתמשי קצה מחוץ לאקדמיה לצורך העברה הדדית מועילה של ידע, טכנולוגיות, שיטות או משאבים).

• **ניו זילנד** - The Health Research Council of New Zealand (HRC) המהווה את הגוף המממן הציבורי הראשי של המחקר בתחום הבריאות במדינה, פרסם ב-2019 דו"ח המתאר את ההשפעה של המחקר שמומן מכספי ציבור בתחום הבריאות. הדוח מדגים את האימפקט של המחקרים הממומנים על חיי התושבים בניו זילנד על ידי מתן דוגמאות ספציפיות בכל שלושת הקטגוריות שהוגדרו על ידי ה-HRC כקטגוריות בעלות ההשפעה החזקה ביותר שמחקר רפואי יכול להדגים: יצירת שינוי, עידוד צמיחה והגברת המעורבות והחיבור לקהילה.

– **מדדי מעורבות הציבורית של Times Higher Education Impact Ranking (THE-IR)**

נועדו למדוד את התרומה של מוסדות ההשכלה הגבוהה ליעדים עולמיים של פיתוח בר קיימא-SDG¹. פיתוח ידע ושיטות לקידום יעדי SDG, נעשה ברובו בתחומי ידע ומחקר בהם קשה לייצר קניין רוחני בר-מסחור, לפיכך המדדים שפותחו ע"י ה-THE-IR יכולים להתאים במידה רבה למדדים לפעילויות העברת ידע ממוסדות אקדמיים לטובת החברה. להלן מספר דוגמאות:

- מדדים למעורבות קהילתית של האוניברסיטאות וחוקריהן כגון השתתפות חוקרי המוסד בקביעת מדיניות ברמה מקומית, אזורית, לאומית ו/או גלובלית.
- מדדים ברמה הלאומית כגון מספר שיתופי פעולה עם מוסדות בריאות מקומיים, לאומיים או גלובליים.
- מדדים לחינוך סביבתי דוגמת קיום תוכנית פעולה (למשל בנושא אקלים) של האוניברסיטה במשותף עם הממשל המקומי וקבוצות הקהילה.

כתגובה לדרישה ההולכת וגוברת של הגורמים המממנים להראות השפעות רחבות יותר של מחקר, מספר אוניברסיטאות שונות בארה"ב ובאירופה פיתחו מודלים חדשניים, המכירים בפעילות של חברי סגל באותם מוסדות בתחומים נוספים פרט למצוינות במחקר והוראה כגון עבודת צוות, יזמות והשפעה חברתית. שתי דוגמאות למוסדות כאלה הן **אוניברסיטת אוטרכט בהולנד** ו**אוניברסיטת וינה באוסטריה**. שתי האוניברסיטאות מכירות בכך שההכרה והתגמול של חברי סגל המעורבים במחקר משותף עם גורמים מחוץ לאוניברסיטה מהווה מרכיב חשוב ביצירת תרבות של עידוד חוקרים נוספים לעסוק במחקר בעל השפעה על החברה והקהילה. כחלק מיישום מדיניות זו, נוספו מדדים כגון השפעה על מדיניות ציבורית, קידום נטוורקינג, קיימות ועוד כחלק ממדדי קידום חברי הסגל בחלק מהדרגות, כאשר על המועמד להציג הישגים מסוג זה בהצהרת ההערכה העצמית תוך פירוט דוגמאות ותוכניות עתידיות בתחום זה.

¹ Sustainable Development Goals

בנוסף נערכה סקירה של שתי עבודות מחקר בנושא מעורבות חברתית של חברי סגל ומוסדות אקדמיים בארה"ב. ממצאי עבודת המחקר של Pearl (2015), לגבי המניעים של חברי סגל למעורבות חברתית בארה"ב, מצביעים על כך שיותר ממחצית חברי הסגל בארה"ב מעורבים חברתית בפועל או לפחות שואפים למעורבות כזאת. מסקנת החוקר שמכללות ואוניברסיטאות לא צריכות לאלץ את חברי הסגל שלהם להיות מעורבים בקהילה. חברי סגל שרוצים להיות מעורבים בקהילה צריכים להרגיש שיש להם אפשרות לעשות זאת. באופן דומה, יש לאפשר לחברי סגל שמאמינים שהם עובדים בצורה המיטבית כשההתמקדות הייחודית שלהם היא ביצירת ידע טהור, עם מעט או ללא כל קשר לקהילה, לפעול בהתאם.

עבודת המחקר של Gregorutti (2021), עוסקת במעורבות חברתית בשלוש אוניברסיטאות בארה"ב, שידועות במעורבותן החברתית. ממצאי המחקר הראו שהאוניברסיטאות ראו את היחסים עם הקהילות כמועילים ביותר, שכן ניתן לקדם למידה ומחקר באמצעות תרחישים "מעשיים" אמיתיים ובמקביל, הקהילות תפסו את האוניברסיטאות כשותפות לפתרון בעיות מורכבות. מעורבות קהילתית היא האלטרנטיבה הטובה ביותר לשיפור למידה, מחקר ושירות, ומייצרת בוגר אוניברסיטה עם הבנה טובה יותר של תחומים מקצועיים בהקשר החברתי. בכך, החינוך מחזק את יכולתו להביא פתרונות לבעיות חברתיות מקיפות. החוקר הצביע על מספר תחומים שעשויים להיות חיוניים להגברת מעורבות חברתית באוניברסיטאות: מתן הזמן והסיוע הכספי להעריך ולבצע התערבויות עשוי לעזור לחברי סגל להיות יעילים יותר במתן מענה לצרכי הקהילה ולמטרות הלמידה והמחקר שלהם ופיתוח מערכת תגמול עבור חברי סגל תעודד מעורבות ושיתוף חוקרים וסטודנטים.

סקירת הספרות לא העלתה קריטריונים חדים למדידת המעורבות הציבורית של חברי הסגל והשפעתה על החברה. בהתאם נראה שכדי לבנות מדדים משמעותיים בישראל יש צורך למפות את הפעילות הציבורית של חברי סגל ומוסדות להשכלה גבוהה בישראל ומתוך מיפוי זה לבנות את התבחינים. לצורך זה נדרש מחקר המשך שיערך הן ברמה המוסדית והן ברמה האישית. לאור הממצאים יוצעו מדדים מתאימים הן מתוך סקירת הספרות שבוצעה במסגרת עבודה זו והן מתוך ממצאי מיפוי המעורבות החברתית הקיימת להערכת פעילות זו בישראל.

2. רקע

2.1 הקדמה

באופן מסורתי העברת ידע מהאקדמיה התמקדה בהיבטים התעשייתיים-עסקיים ובהתאם הפעילות של חברות ליישום ידע שהוקמו במוסדות האקדמיים עסקו למעשה במסחור ידע. הרציונל לפעילות זו נבע מהצורך בפיתוח נוסף של המצאות טכנולוגיות של חוקרים מהאקדמיה כדי להביאן לשוק, ומהתועלת הכלכלית ברמת המדינה והמוסדות האקדמיים שיכולה לצמוח ממסחור ידע. בהתאם לכך גם נקבעה מדיניות בעניין זכויות קניין רוחני בתגליות שמקורן באוניברסיטאות, ונבנו מנגנוני תמרוץ תקציבי בגין העברת ידע למגזר העסקי המבוססים על מדדים בעלי אופי כלכלי.

בשנים האחרונות גוברת ההכרה שהשגשוג של מדינה ושל החברה המודרנית תלוי גם בהיבטים נוספים שמהווים הרחבה של המושג "העברת ידע" כך שיכלול גם ידע מבוסס מחקר אשר איננו בר-מסחור המועבר מהאקדמיה לחברה בצורות שונות.

שינוי דגשים זה בפעילות האקדמיה מעלה את החשיבות של מה שמכונה "המשימה השלישית" (third mission) של האוניברסיטאות, בנוסף לשתי המשימות המוכרות של המחקר וההוראה, והוא מחייב שינוי תרבותי שבמרכזו הכרה בחשיבות העברת ידע גם בתחומים ובצורות שאינן כרוכות במסחור וקניין רוחני טכנולוגי. מושג "המשימה השלישית" הוטבע כנראה לראשונה ע"י Etzkovitz and Leydesdorff (1998) בהקשר של העברת ידע טכנולוגי. גם אם ההגדרה למושג המשימה השלישית אינה אחידה, הגדרה שכחה היא "יצירה, שימוש, יישום וניצול של ידע ויכולות אוניברסיטאיות אחרות מחוץ לסביבות אקדמיות" (Busch et al., 2022).

כיוון שבניגוד לפעילות האוניברסיטאות בתחומי ההוראה והמחקר לא גובשה הגדרה חדה לגבי תכניה של המשימה השלישית וצורתה, קשה למצוא מדדים שישקפו וימדדו את העברת הידע המתבצעת על ידי האוניברסיטאות ברמה המוסדית ושל חברי הסגל שלהן ברמה האישית. בתחומים הטכנולוגיים קיימים פתרונות חלקיים לשאלת המדידה וההערכה של העברות ידע כגון רישומי פטנטים והערכת איכותם, שיתופי ידע מסחריים והקמת חברות הזנק, אך בתחומים ה"רכים" אין מדדים מקבילים. לפיכך, אם רוצים לעודד הפניית משאבים לטובת פעילויות המשימה השלישית, יש צורך לפתח כלים חדשים הן למדידה והן לתמרוץ הפעילויות של מוסדות ההשכלה הגבוהה ושל חברי הסגל שלהם. הקושי בפיתוח מדדים אלה טמון בכך שמדובר בתהליכי השפעה מורכבים ובלתי ישירים אותם קשה לכמת.

חרף קשיים אלה החלו בשנים האחרונות במספר מדינות תהליכים של מדידה ועידוד העברת ידע מבוסס מחקר ממוסדות אקדמיים וחוקריהם לטובת הציבור, ונחקרים ההיקפים, הצורות והמניעים לפעילות כזו. באירופה המיקוד הוא במוסדות האקדמיים ולא בחברי הסגל, כנראה מתוך כוונה שתמרוץ המוסדות יגרום להם לתמרץ את חברי הסגל במוסד.

בישראל אין התייחסות למעורבות ציבורית מבוססת מחקר (research based public engagement) של מערכת ההשכלה הגבוהה והסגל האקדמי. על רקע זה מעוניין המולמו"פ בשיתוף הות"ת לבחון את ממצאי המחקר בעולם ואת הפרקטיקות הקיימות במספר מדינות לאפיון, מדידה ועידוד העברת ידע מהאקדמיה לטובת הציבור והחברה.

2.2 מטרת המחקר

מטרת המחקר הכולל ביצוע מחקר שיציג תמונת מצב עדכנית המתארת ומנתחת את המעורבות הציבורית של חוקרים באוניברסיטאות בישראל, והצעת מדדים אפשריים להערכת פעילות זו.

מטרת העבודה בשנה הנוכחית לבצע סקירת ספרות ואיתור פרקטיקות ומדדים בהם נעשה שימוש לאפיון, למדידה ולעידוד מעורבות של חוקרי אוניברסיטאות בהעברת ידע לחברה.

ממצאי סקירת הספרות ישמשו בסיס למחקר המשך שיציג תמונת מצב עדכנית המתארת ומנתחת את המעורבות הציבורית של האוניברסיטאות וחוקריהן בישראל. לאור הממצאים יוצעו מדדים מתאימים לנושא ובהמשך להערכת פעילות זאת בישראל.

2.3 שלבי המחקר

העבודה כוללת:

סקירה של פעילויות ומדדים להערכת המעורבות הציבורית של חוקרים ממוסדות אקדמיים לחברה בדוחות מובילים.

סקירה של מדינות וגופים שמבצעים הערכה של מעורבות חברתית והשפעה של חוקרים ממוסדות אקדמיים על החברה. המדינות שייסקרו: בריטניה, הולנד, אוסטרליה, ניו זילנד ובנוסף נסקרו מדדי מעורבות ציבורית של Times Higher Education Impact Ranking (THE-IR).

סקירה של התמריצים עבור מעורבות חברתית של חברי סגל ואוניברסיטאות. הסקירה תכלול את המודל של אוניברסיטת אוטרקט, הולנד ואת המודל של אוניברסיטת וינה, אוסטריה.

סקירה של שתי עבודות מחקר בנושא: תיזת המחקר של Pearl (2015) העוסקת במניעים של חברי סגל למעורבות חברתית ותיזת מחקר של Gregorutti (2021), העוסקת במניעים למעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים בארה"ב.

3. סקירה של דוחות שביצעו בחינה נרחבת של פעילויות ומדדים להערכת המעורבות הציבורית של חוקרים במוסדות אקדמיים שונים

חלק זה מתבסס על אינדיקטורים אפשריים להערכת המעורבות הציבורית באוניברסיטאות על בסיס השוואה בין שלושה דוחות שנבחרו כיוון שהם בוחנים טווח רחב של פעילויות ואינדיקטורים (Vargiu, 2014)².

הדוח הראשון הינו של פרויקט E3M³ - תוכנית זאת נועדה לזהות, להגדיר ולבחור קבוצת אינדיקטורים שישמשו להערכת המצוינות של פעילות אוניברסיטאות בתחום המשימה השלישית. התוכנית פעלה בשנים 2009-2012 ומומנה על-ידי הנציבות האירופית תחת "יוזמת הלמידה לאורך החיים". בדוח זה החוקרים אפיינו את פעילויות המשימה השלישית באמצעות שלושה ממדים:

- **לימודי המשך - Continuing Education (CE)** - מתייחס ל"כל פעילויות הלמידה המתבצעות לאורך החיים, במטרה לשפר ידע, מיומנויות וכישורים עם פרספקטיבה אישית, אזרחית, חברתית ו/או הקשורה לתעסוקה."
- **העברת טכנולוגיה וחדשנות (TTI) Technology Transfer & Innovation** - קשור להעברת רעיון, ידע סמוי, ידע טכני, קניין רוחני, גילוי או המצאה הנובעים ממחקר שבוצע באוניברסיטאות לסביבה לא אקדמית שבה ידע זה יכול להוביל ליתרונות חברתיים ומסחריים.
- **מעורבות חברתית (SE) Social Engagement** - קשור לתפקידן של האוניברסיטאות לעסוק בקהילותיהן האזרחיות, התרבותיות, התעשייתיות והעסקיות ולפעילויות העיקריות שהאוניברסיטאות מכוונות לחברה בכלל או למגזרים ספציפיים בחברה כדי להעשיר אותם בתחום התרבותי או ההתפתחותי.

התקיים תהליך שכלל שלושה שלבים: בשלב הראשון נעשה איסוף רחב של אינדיקטורים באמצעות סקר ספרות ע"י צוות מחקר. השלב השני כלל שיפוט של מומחים בתהליך שהתבסס על מתודולוגיית דלפי שבו נבחרו האינדיקטורים הרלבנטיים ביותר. התהליך כלל התייעצות של 20 מומחים חיצוניים בשלושה סבבים עליהם הוטל להגיע לקונצנזוס וליצור רשימה מצומצמת של אינדיקטורים. השלב השלישי היה הערכה של השימות של האינדיקטורים.

היות שהעברה טכנולוגית ולימודי המשך הינם נושאים שנדונים בהרחבה במסגרות אחרות, בעבודה הנוכחית התמקדנו בפעילויות ואינדיקטורים שנמצאו בפרויקט למעורבות חברתית הנובעת ממחקר שבוצע ע"י חוקרים באוניברסיטאות.

² Vargiu, A. (2014). "Indicators for the Evaluation of Public Engagement of Higher Education Institutions," Journal of the Knowledge Economy, Springer; Portland International Center for Management of Engineering and Technology (PICMET), vol. 5(3), pages 562-584, September.

³ E3M Project on European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission (an EU-funded project) (E3M 2011).

הדוח השני נכתב בבריטניה ע"י British National Coordination Centre for Public Engagement (Hart et al. 2009)⁴ זהו מאמר תדריך שמטרתו להוות מדריך למנהלי אוניברסיטאות, אקדמאים או שותפים בקהילה על מנת לפתח גישה משלהם להערכת המעורבות הקהילתית של המוסדות האקדמיים השונים.

הדוח מציג מספר דוגמאות לביקורת, השוואות והערכה של מעורבות ציבורית הנדונות באופן סכמתי מול שבעה הממדים של מעורבות ציבורית בהם המחברים השתמשו:

- **גישה ציבורית למתקנים (Public access to facilities)** - דוגמאות למעורבות: גישה לספריות האוניברסיטאות; גישה לבנייני האוניברסיטה ולמתקנים כגון: כנסים, פגישות, אירועים, מתקנים משותפים כגון: מוזיאונים, גלריות לאומנות.
- **גישה ציבורית לידיע (Public access to knowledge)** - דוגמאות למעורבות: גישה לתוכניות לימודים אוניברסיטאיות; אירועי מעורבות ציבורית כגון: ירידי מדע, חנויות מדע; מסדי נתונים נגישים לציבור של מומחיות אוניברסיטאית; מעורבות ציבורית במחקר.
- **מעורבות סטודנטים (Student engagement)** - דוגמאות למעורבות: התנדבות סטודנטים; למידה חווייתית, פרויקטי מחקר משותפים; מעורבות לימודית; פעילויות בהנחיית סטודנטים בנושאי אומנות, סביבה וכדו'.
- **מעורבות סגל (Faculty engagement)** - דוגמאות למעורבות: מרכזי מחקר של יועצים למתן תמיכה/הכוונה לקהילה; התנדבות מחוץ לשעות העבודה למשל במסגרת מועצת מנהלים; סגל בעל מעורבות חברתית כחלק מעבודתו; מדיניות קידום המתגמלת מעורבות חברתית; הרצאות לציבור; שירותים לבוגרי האוניברסיטה.
- **הרחבת ההשתתפות (שוויון וגיוון) Widening participation**
- **(equalities and diversity)** - דוגמאות למעורבות: שיפור הגיוס ושיעור ההצלחה של סטודנטים מרקע לא מסורתי באמצעות יוזמות חדשניות כגון: גישה לקורסים, סיוע כספי, הדרכת עמיתים; אסטרטגיה זמינה לציבור לעידוד גישה לסטודנטים עם מוגבלויות.
- **עידוד התחדשות כלכלית ויזמות במעורבות חברתית (Encouraging economic regeneration and enterprise in social engagement)** - דוגמאות למעורבות: שיתוף פעולה במחקר והעברת טכנולוגיה; מענה לצרכי מיומנויות אזוריות ותמיכה SMEs - יוזמות להרחבת חדשנות ועיצוב כגון: מפגש בהשתתפות חברי סגל, סטודנטים וחברי קהילה לעיצוב, פיתוח ובדיקה של טכנולוגיות לתמיכה באנשים עם מוגבלויות; שירותי ייעוץ עסקי המציעים תמיכה בשיתופי פעולה אוניברסיטה-קהילה; פרסים לפרויקטים יזמיים.
- **מערכת יחסים מוסדית ובניית שותפות (Institutional relationship and partnership building)** - דוגמאות למעורבות: כינון משרד באוניברסיטה למעורבות ציבורית; תוכניות מחקר משותפות הבאות לתת מענה לצרכים המזוהים בקהילה; רשתות אוניברסיטה-קהילה ללמידה/הפצה/חילופי ידיע; טקסים פומביים, פרסים, תחרויות ואירועים; אתר עם דפי קהילה; מדיניות בנושא שוויון, גיוס, רכש של מוצרים ושירותים ואחריות סביבתית; קישורים בינלאומיים; כנסים עם גישה לציבור וענייני הציבור.

⁴ Hart, A., Northmore, S., Gerhardt, C. (2009). Briefing Paper: Auditing, Benchmarking and Evaluating Public Engagement. National co-ordinating Center for Public Engagement.

לצורכי העבודה הנוכחית מתאימים בעיקר פעילויות ואינדיקטורים שנמצאו בדוח למעורבות חברתית שהינה תוצאה של מחקר שבוצע ע"י חוקרים באוניברסיטאות ולכן רלבנטיים בעיקר שני ממדים: הממד של מעורבות חברי סגל - הדגש כאן הוא על מעורבות אישית של חברי הסגל כולל עבודה בתשלום ופרו-בוגו; התנדבות מחוץ לשעות העבודה; ותפקידי ממשל עם ארגונים מקומיים התנדבותיים וקהילתיים. מחויבות מוסדית עשויה להימדד על ידי מדדים כגון האם קיימת לפעילויות אלה הכרה המתבטאת בהתפתחות מקצועית. פעילות זו קשה למדידה שכן היא נועדה בעיקר להשפיע חברתית (ולא כלכלית או מסחרית). אינדיקטורים אפשריים לממד זה: מספר חברי הסגל שעסקו במעורבות חברתית או מספר השעות שחברי סגל הקדישו למעורבות חברתית (בתשלום או בהתנדבות) והכרה מקצועית פורמלית/התקדמות בקריירה של איש הסגל שעוסק במעורבות חברתית. הממד השני הרלבנטי לעבודה זו הינו של עידוד התחדשות כלכלית ויזמות במעורבות חברתית-אינדיקטורים אפשריים לממד זה: מספר יוזמות/ מיזמים, פרסים של האוניברסיטה לפעילות יזמית עם קריטריונים זמינים לציבור, מגגונים למתן משוב שיטתי לשותפים בקהילה, מספר חברי הקהילה קורסי למידה מבוססים המוצעים לקהילה הנותנים קרדיט רשמי, מספר מחלקות/ צוות/ סטודנטים מעורב; דוגמאות לתוצאות של צוות או סטודנטים עבור מעורבות לימודית.

הדוח השלישי⁵ הוזמן גם הוא בבריטניה עבור SPRU - Science and Technology Policy (Research at the University of Sussex by the Russell Group of Universities) הדוח מצביע על שלושה סוגי פעילויות שהאוניברסיטאות עושות היכולות להיחשב לפעילויות משימה שלישית כאשר הן מערבות או מכוונות לציבור שאינו אקדמי: מחקר, הוראה ותקשור תוצאות המחקר.

בתחום המחקר:

- מחקר מוזמן ע"י גופים שאינם אקדמיים (Contract research)
- שיתוף פעולה עם גופים לא אקדמיים במחקר אקדמי (Non-academic collaboration in academic research)
- מעברים של סגל אקדמי וטכני בין האוניברסיטאות לתעשייה (Flow of academic staff -and scientists and technician)

בתחום ההוראה:

- התמחויות והשמה של סטודנטים אצל מעסיקים פוטנציאליים (Student placements -and other employee links)
- פעילויות למידה (Learning activities) המתייחסות לקורסי פיתוח מקצועי והכשרות נוספות, המוצעות ע"י האוניברסיטאות ומתאמות במיוחד לצורכי התעשייה, הממשלה, קבוצות מקצועיות והקהילה.
- התאמת תוכנית הלימודים לצורכי החברה (Alignment of curricula to societal needs)

⁵ (Molas-Gallart, J., Salter, A., Patel, P., Scott, A., Duran, X. (2002). Measuring Third Stream Activities- Final Report to the Russell Group of Universities. SPRU- Science and Technology Policy Research.

בתחום תקשור תוצאות המחקר:

- הפצת תוצאות מחקרים ברשתות חברתיות- כינון רשתות חברתיות המפגישות חוקרים אקדמיים ומשתמשים לא אקדמיים, היכולות לספק אמצעי להפצת ידע הקיים באוניברסיטאות ולהוות צינור ליישום תוצאות מחקר מחוץ לאקדמיה.
- הפצה לא אקדמית של תוצאות מחקרי (Non-academic publication and media appearances) - באמצעות פרסומים לא אקדמיים, בעיתונות או בתקשורת והופעות בתקשורת, ובאפיקי הפצה לקהלים רחבים שאינם אקדמיים של תוצאות המחקר שבוצעו על ידי אנשי אקדמיה.

על בסיס שלושת הדוחות (Vargiu (2014) מספק מסגרת לאינדיקטורים אפשריים להערכת המעורבות הציבורית באמצעות קיבוץ האינדיקטורים של המעורבות הציבורית לתחומים. להלן יובא פירוט לגבי כל אחד מהתחומים ובטבלה 1 האינדיקטורים המוצעים לכל תחום בכל אחד משלושת הדוחות.

1. **משימה, ממשל ואסטרטגיות ממוסדות למעורבות ציבורית (Mission, governance and overarching institutionalized strategies for public engagement)** - תחום העניין הראשון נוגע לאינדיקטורים הקשורים לאמצעים שמטרתם הבטחת מעורבות ציבורית במשימה של האוניברסיטה ולהכוונה לממשל כמו גם לאסטרטגיות ופעולות כלליות שמטרתן קידום וחיזוק מחויבות אזרחית מוסדית. מקור הנתונים עבור קבוצה ראשונה זו של אינדיקטורים הוא בעיקר תיעוד מוסדי (תקנון, הצהרות ייעוד, תוכניות פעולה וכו'). האינדיקטורים מתמקדים לא רק במדיניות הקיימת ובניהול אסטרטגי, אלא גם בהרכב הגופים המנהלים וקיומם של גופים ארגוניים/תפעוליים ספציפיים לשמירה על מעורבות ציבורית (קיום משרד אד-הוק, אימוץ של נהלי אבטחת איכות). המגבלה העיקרית של חלק מהאינדיקטורים המוצעים בטבלה לתחום זה הינה שעובדת קיומן של תוכניות פעולה או הוראות ארגוניות אחרות אינו מרמז בהכרח על קשר מידי עם פרקטיקות וגם לא ערובה ליעילותם ואיכותם.
2. **אינדיקטורים למעורבות הציבורית בתחום המחקר (Public engagement and research)** - תחום שני זה של אינדיקטורים למעורבות ציבורית נוגע למחקר. האינדיקטורים מתבטאים כאן בעיקר במאפיינים הניתנים לכימות, כגון מספר הפעילויות, תפוקות המחקר או אחוז חברי הסגל המעורב בייעוץ בהתנדבות. דרך נוספת להעריך מחקר המעורב בציבור נוגעת לנגישות פתוחה של מומחיות מחקרית, ונוכחות של מתקנים (נמדד באמצעות אינדיקטורים כגון: האם קיימת גישה למרכזים ו/או דלפקי עזרה) המבטיחים קשרים יציבים בין החברה לחוקרים.
3. **מעורבות סטודנטים והסברה חינוכית (students' engagement and educational outreach)** - האינדיקטורים כגון: מספר הפרויקטים הקשורים להסברה חינוכית, מספר צוותי סגל וסטודנטים המעורבים בפעילויות הסברה חינוכית.
4. **אינדיקטורים להפצה והנגשה של מידע מקצועי לציבור הרחב (Public engagement and dissemination)** - האינדיקטורים בתחום זה עוסקים בקשר בין הוראה, מעורבות תלמידים וציבור. הם כוללים אירועים המבטיחים גישה רחבה לידע או העוסקים בנושאים בעלי עניין לציבור. בחלק מהאינדיקטורים ההערכה הינה של תקשורת והפצה דרך ערוצי המדיה.

5. **ngישות ושימוש במתקנים public engagement and accessibility and use of facilities** (לא רלבנטי לעבודה זו).

6. **שותפויות קהילתיות, יחסים עם בעלי עניין והשתתפות בפעילויות חיצוניות (Community partnerships, stakeholders' relations and participation in external activities)** - נראית כמשימה המורכבת ביותר ויכולה להיעשות באמצעות הערכת שביעות הרצון של בעלי עניין מרכזיים. חלק מהאינדיקטורים ניתנים לכימות אך עולה קושי היות שחלק מהתחום נוגע לתוצאות לטווח בינוני וארוך של השפעה. בטבלה הבאה מוצגים לגבי כל אחד מהתחומים האינדיקטורים שמתייחסים לתחום בשלושת הדוחות שנסקרו.

טבלה 1: אינדיקטורים למעורבות ציבורית ולמחקר; להסברה חינוכית: הפצה לציבור; ושותפויות קהילתיות, יחסים של בעלי עניין והשתתפות בפעילויות חיצוניות

E3M Project on European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission (an EU-funded project) (E3M 2011)	SPRU—Science and Technology Policy Research for the Russell Group of University (UK) (Molas-Gallart et al. 2002)	British National Coordination Centre for Public Engagement (UK) (Hart et al. 2009)	
<ul style="list-style-type: none"> הכללת מעורבות חברתית במדיניות ו/או באסטרטגיה של האוניברסיטה קיימת תוכנית פעולה מוסדית למעורבות חברתית הקצאה תקציבית למעורבות חברתית 		<ul style="list-style-type: none"> גישה לתוכנית פעולה מפורסמת של האוניברסיטה קיימת חטיבה או משרד למעורבות חברתית קיים סגל שמעורבות חברתית/קהילתית הינו חלק מתפקידו מקודמת מדיניות המתגמלת מעורבות חברתית 	<p>1. משימה, ממשל ואסטרטגיות ממוסדות למעורבות ציבורית</p>
<ul style="list-style-type: none"> אחוז חברי הסגל המעורב בייעוץ בהתנדבות מספר יוזמות מחקר עם השפעה ישירה על הקהילה 	<ul style="list-style-type: none"> מספר עסקאות מחקר וחוזים שנחתמו ע"י אוניברסיטאות עם ארגונים לא אקדמיים מספר פרסומים שנכתבו עם שותפים מחוץ לסגל מספר ארגונים לא אקדמיים המשתפים פעולה בפרויקטים מחקריים הממומנים באמצעות מועצות מחקר, ארגוני צדקה וקרנות, תוכנית המסגרת של הנציבות האירופית ומענקים אחרים הערך הכספי של התרומות שסופקו ע"י שותפים לא אקדמיים לפרויקטים הנ"ל 	<ul style="list-style-type: none"> קיים מאגר מידע נגיש לציבור של מומחיות אוניברסיטאית הציבור מעורב במחקר קיימים שיתוף פעולה מחקרי והעברת טכנולוגיה קיימות תוכניות שיתוף פעולה מבוססות קהילה העונות על צרכים המזוהים בקהילה קיימים מרכזי מחקר המסתמכים על יועצים קהילתיים לתמיכה/הכוונה קיימים דלפק סיוע/ועדות יעוץ 	<p>2. אינדיקטורים למעורבות הציבור ולמחקר</p>

<p>E3M Project on European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission (an EU-funded project) (E3M 2011)</p>	<p>SPRU—Science and Technology Policy Research for the Russell Group of University (UK) (Molas-Gallart et al. 2002)</p>	<p>British National Coordination Centre for Public Engagement (UK) (Hart et al. 2009)</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • מספר הפרויקטים הקשורים להסברה חינוכית • מספר צוותי סגל וסטודנטים המעורבים בפעילויות הסברה חינוכית • אחוז מתקציב המוסד להשכלה הגבוהה המשמש להסברה חינוכית • מספר המשתתפים בקהילה בפעילויות הסברה חינוכית 	<ul style="list-style-type: none"> • הכנסות המגיעות מהוראה ללא קרדיט ופעילויות קשורות (קורסים, למידה משותפת) 	<ul style="list-style-type: none"> • קיימת למידה התנסותית כגון כזאת המושתתת על פרויקטי מחקר משותפים 	<p>3. אינדיקטורים להסברה חינוכית</p>
<ul style="list-style-type: none"> • מספר אירועים הפתוחים לקהילה/ציבור 	<ul style="list-style-type: none"> • מספר הפעמים בהם אנשי אקדמיה השתתפו בכנסים מקצועיים ולא אקדמיים (שבהם רוב המשתתפים לא היו מהתחום האקדמי) • מספר הזמנות לנאום בכנסים (כנסים שבהם רוב המשתתפים לא היו מהתחום האקדמי) • מספר הופעות של אקדמאים בטלוויזיה או ברדיו האזוריים, לאומיים, בינלאומיים • מספר הפעמים שהאוניברסיטה או חברי הסגל שלה מוזכרים ב-national broadsheets לאומיים בשל פעילויות המחקר וההוראה שלה • סך כל הימים שבהם מבקרים חיצוניים (שאינם אקדמיים) עשו שימוש במתקני משרדי האוניברסיטה והספרייה ללא תשלום 	<ul style="list-style-type: none"> • מספר אירועי מעורבות ציבורית למשל ירדי מדע, חנויות מדע • קיימת גישה ציבורית לידע • מספר טקסים פומביים, פרסים, תחרויות ואירועים • אתר עם קהילה • מספר ועידות עם גישה לציבור ולעניינים ציבוריים • מספר הרצאות פומביות • שירותים הניתנים לבוגרי האוניברסיטה (Alumni services) 	<p>4. אינדיקטורים למעורבות הציבור והפצה</p>

E3M Project on European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission (an EU-funded project) (E3M 2011)	SPRU—Science and Technology Policy Research for the Russell Group of University (UK) (Molas-Gallart et al. 2002)	British National Coordination Centre for Public Engagement (UK) (Hart et al. 2009)	
<ul style="list-style-type: none"> • מספר שותפויות עם הציבור ועסקים פרטיים בתוכניות לימודי המשך המועברות באותה שנה • מדד שביעות רצון של בעלי עניין מרכזיים • אחוז תוכניות לימודי המשך עם אקרדיטציה חיצונית • כמות המענקים/ תרומות/ חוזים הנובעים משותפויות מעורבות 	<ul style="list-style-type: none"> • מספר הזמנות להשתתף בשיבות ועדה מייעצת של ארגונים לא אקדמיים • מספר חברי סגל שלוקחים תפקיד זמני בארגונים לא אקדמיים • מספר עובדים מארגונים לא אקדמיים שמספקים הוראה זמנית ו/או משרות מחקר באוניברסיטאות • מספר קורסים בהם ניתן קרדיט שכוננו בעקבות בקשה ישירה של ארגון לא אקדמי • אחוז הבוגרים והעובדים שמאוד מרוצה מהידע והמיומנויות שנרכשו באמצעות הקורס • מספר הסטודנטים לתואר שני בחסות ישירה של התעשייה 	<ul style="list-style-type: none"> • מספר יוזמות להרחבת החדשנות ועיצוב, או פיתוח טכנולוגיה היכולה לסייע לאנשים עם מוגבלויות ובדיקתה • מספר הפעמים בהם ניתנו שירותי ייעוץ עסקי המציעים תמיכה בשיתופי פעולה אוניברסיטה – קהילה (למשל מיזמים חברתיים) • מספר פרסים לפרויקטים יזמיים • קיום רשתות אוניברסיטה-קהילה ללמידה/ הפצה/ החלפת ידע • מספר המתנדבים מחוץ לשעות העבודה למשל במועצות הנאמנים של ארגוני צדקה מקומיים 	<p>5. אינדיקטורים לשותפויות, קשרים עם בעלי עניין והשתתפות בפעילויות חיצוניות</p>

*שורות שצבועות באדום מאפיינות קריטריונים שנתפשו ככחות ישימים בפרויקט E3M

** חשוב לציין שרבות מהפעילויות הכלולות בטבלה 1 אינן מושתתות מחקר.

4. סקירה של מדינות וגופים המבצעים הערכה של מעורבות חברתית והשפעה של חוקרים ממוסדות אקדמיים על החברה

4.1 בריטניה - REF - Research Excellence Framework

מערכת ה-REF משמשת להערכת איכות המחקר בכ-160 מוסדות להשכלה גבוהה בבריטניה, ומהווה בסיס להקצאת חלק מהתמיכה הממשלתית במחקר במערכת ההשכלה הגבוהה בהיקף של כ-2£ מיליארד לשנה. הערכת המחקר נעשית ע"י 34 קבוצות שיפוט תחומיות המורכבות ממדענים בתחומים שונים מבריטניה ומארצות אחרות, המדרגות תוצרי מחקר נבחרים המוגשים ע"י המוסדות לשיפוט, על פני שלושה מדדים המשוקללים לקביעת מדד המצוינות המחקרית הכולל של המוסד: פרסומים מחקרניים בשבע השנים האחרונות (60%), תיאורי מקרה של השפעת המחקר באוניברסיטה על הסביבה מחוץ לאוניברסיטה (impact case studies) (25%) ואיכות התמיכה במחקר מדעי במוסד והיקפה (15%).⁶

לצורך הסקירה הנוכחית החלק הרלבנטי ב-REF הוא תיאורי המקרה המתעדים את ההשפעות החוץ-אקדמיות של המחקר שנעשה במוסד. כל מוסד יכול להגיש ל-REF מספר מקרים כאלה ולפרט את השפעת המחקר והשינוי שנוצר בעקבותיו בתחומים כגון: כלכלה, חברה, תרבות, מדיניות ציבורית, בריאות, סביבה, איכות חיים וכדו'. ההשפעה יכולה להיות מקומית, אזורית, ארצית או בינלאומית והיא כוללת הן שינויים חיוביים והן הפחתת השפעות שליליות.

מדד האימפקט התווסף לראשונה ל-REF שנערך בשנת 2014, במשקל 20%. ב-REF הבא משנת 2021 משקלו עלה ל-25%, על חשבון פרסומי מחקר שירדו מ-65% ל-60%. ה-REF הבא מתוכנן לשנת 2028, ויתכן שמשקלו של מדד האימפקט יגדל עוד יותר.⁷

גיבוש הקריטריונים להערכת האימפקט החוץ-אקדמי של המחקר באוניברסיטאות הוא תהליך מתמשך, ולקחים מכל סבב הערכה מיושמים בשיפוט החומרים בסבב הבא. חלק מהמדדים אשר שימשו לשיפוט תיאורי המקרה שהוגשו ע"י האוניברסיטאות נתקלו בביקורות כגון: התרומה לחברה מתרחשת יותר בתחומים של Arts and Humanities, סוגים שונים של השפעה חברתית יופיעו בתחומים שונים, העדויות שניתנות להשפעה על הבנה ומודעות של הציבור הן לרוב חלשות ועוד.

ההשפעה של המחקר בחקרי המקרה מסווגת לשלושה סוגי השפעה: תפישתית (קונספטואלית) (דוגמאות לאינדיקטורים להשפעה: שינוי תובנות, למידה משופרת), אינסטרומנטלית (לדוגמא: שינוי תקנים ורגולציה, שינוי מדיניות) ובניית יכולת (לדוגמא: מיומנויות חדשות, שיפור שיתופי פעולה).

⁶ <https://archive.ref.ac.uk/>

⁷ <https://www.researchprofessionalnews.com/rr-news-uk-views-of-the-uk-2023-6-ref-2028-impact-becomes-more-valuable/>

אפשר ללמוד על הקריטריונים ששימשו את ועדות השיפוט של מקרי האימפקט שהוגשו ל-REF ממסמך שהופץ לחוקרי אוניברסיטת דבלין לצורך הכנת מקרי האימפקט שיוגשו ל-REF.⁸ במסמך סווגו מקרי הבוחן לפי תחומי ההשפעה הבאים⁹:

1. השפעות על בריאותם ורווחתם של אנשים ורווחת בעלי החיים
2. השפעות על יצירתיות, תרבות וחברה
3. השפעות על רווחה סוציאלית
4. השפעות על המסחר והכלכלה
5. השפעות על מדיניות ציבורית, חוק ושירותים
6. השפעות על הייצור
7. השפעות על מתמחים ואספקת שירותים מקצועיים, ביצועים משופרים או אתיקה
8. השפעות על הסביבה
9. השפעות על הבנה, למידה והשתתפות

בכל אחד מתחומים אלה מפרט המסמך דוגמאות למחקרים שניתן לתאר במסגרת מקרי האימפקט ובאילו מדדים כמותיים ניתן לתאר את היקפם ומידת השפעתם מחוץ לאקדמיה. למשל: בתחום הבריאות – מדדים קליניים לשיפור בריאותי, לתוצאות מחקר רפואי, לשינוי בפרוטוקולים והנחיות רפואיות; בתחום הרווחה – שינוי בצעדי מדיניות רווחה, שינוי באחוזי השתתפות בתוכניות רווחה; בתחום הכלכלה והעסקים – מקרים של העברת טכנולוגיה מהאקדמיה למגזר העסקי, מיזמים משותפים לאקדמיה ולמגזר העסקי, מניעת השפעות שליליות או חיסכון במשאבים בפעילויות משקיות מסוימות ועוד.

יש לציין שמוקד רכיב ההשפעה על הציבור והקהילה ב-REF הוא המחקר האקדמי ולא החוקרים כאינדיבידואלים. לפיכך אין ב-REF התייחסות לפעילות חברי סגל אקדמי במתכונת קבועה או חוזרת בשרות המדינה, גופים ציבוריים, ועדות ציבוריות קבועות או אד-הוק וכדו'.

4.2 הולנד - פרוטוקול הערכת האסטרטגיה Strategy Evaluation Protocol (SEP)

פרוטוקול הערכת האסטרטגיה (Strategy Evaluation Protocol (SEP)¹⁰ הינו כלי הערכה המשמש להערכת חלק גדול של יחידות המחקר באוניברסיטאות ומכוני המחקר בהולנד. ההערכה מתבצעת מדי שש שנים ובוחנת את האיות, הרלוונטיות והכדאיות של מחקר במוסדות ציבוריים בהולנד. הפרוטוקול מפרט את עיקרי הערכת יחידות המחקר בהתבסס על המטרות והאסטרטגיה שלהן. ועדת הערכה של מומחים בלתי תלויים מעריכה את ביצועי היחידה על סמך הערכה עצמית וביקור באתר. הפרוטוקול נועד להבטיח תהליך הערכה שקוף ובלתי תלוי.

הגשת דוח הערכה SEP היא מנדטורית לכל המוסדות להשכלה גבוהה בהולנד. יחידת מחקר מכינה דוח הערכה עצמי, הכולל תיאור של המטרות, האסטרטגיה, הארגון והביצועים שלה וכן עדויות להישגיה והשפעתה, ומגישה את הדוח לדירקטוריון המוסד אשר בוחן ומאשר אותו.

⁸ <https://www.ucd.ie/impacttoolkit/plan/ucdimpactplanningcanvas>

⁹ [https://www.ucd.ie/impacttoolkit/t4media/Impact%20examples%20and%20indicators%20\(REF\).pdf](https://www.ucd.ie/impacttoolkit/t4media/Impact%20examples%20and%20indicators%20(REF).pdf)

¹⁰ NEDERLANDSE ORGANISATIE VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK — NWO. Strategy Evaluation Protocol (2021-2027). The Hague, 2020

הנהלת המוסד מוציאה מסמך עמדה על דו"ח ההערכה. לאחר השלמת ההערכה העצמית של היחידה, דו"ח ההערכה של הוועדה ומסמך העמדה של ההנהלה מפורסמים לציבור. המסמך קובע כי דיון מעקב אחר ממצאי דו"ח ההערכה יתקיים מדי שנה על ידי הנהלת המוסדות ויחידת המחקר כחלק מבקרת איכות תהליך ההערכה.

בחירת האינדיקטורים תלויה במוסד האקדמי בהתאם למטרות שהוגדרו ובהתאם לאסטרטגיה של יחידת המחקר המוערכת. בתוך פרוטוקול ההערכה קיימת רשימה של אינדיקטורים, אך היחידות רשאיות לבחור אינדיקטורים אחרים. עם זאת קיימת חובה על היחידה המוערכת לצרף רשימה של נתונים כמותיים, למשל מספר חברי סגל וצוות מחקר שנקלטו ביחידה, מספר דוקטורנטים והיקף המימון.

אף על פי כי ההשפעה החברתית משולבת ב-SEP החל מ-2015¹¹, בפרוטוקול האחרון שתקף לשנים 2021-2027 ופורסם ב-2020¹² הושם פחות דגש על מצוינות מחקרית וניתן משקל רב יותר לאסטרטגיה שמסייעת ליחידות לשלב בצורה טובה יותר בין עולם המחקר לבין החברה והקהילה.

בין קבוצות המדדים שמציע הפרוטוקול רלבנטיות לדוח זה ההשפעה החברתית שמתייחסת להשפעת המחקר על החברה, לרבות השפעה כלכלית, חברתית, תרבותית וסביבתית. **ההערכה מבוססת על טיעון נרטיבי המתאר את ממצאי המחקר המרכזיים והשלכותיהם**, תוך שהיא כוללת גם ראיות לרלוונטיות החברתית מבחינת ההשפעה והמעורבות של יחידת המחקר¹³.

טבלה 2: דוגמאות למדדים בתחום השפעה חברתית:

פירוט	מדד
מתייחס להשפעה הכלכלית של המחקר, לרבות יצירת מוצרים, שירותים ומקומות עבודה חדשים, יצירת הכנסה ומיסים ותרומה לצמיחה כלכלית ולתחרותיות	Economic impact השפעה כלכלית
מתייחס להשפעה החברתית של המחקר, לרבות שיפור הבריאות, החינוך והרווחה, צמצום אי השוויון והעוני וקידום הלכידות וההכלה החברתית	Social impact השפעה חברתית
מתייחס להשפעה התרבותית של המחקר, לרבות קידום המגוון והמורשת התרבותית, הגברת היצירתיות והחדשנות והתרומה לאומניות ולמדעי הרוח	Cultural impact השפעה תרבותית
מתייחס להשפעה של המחקר לאיכות הסביבה, לרבות הפחתת זיהום ופסולת, שימור משאבי טבע ומגוון ביולוגי, והפחתת שינויי האקלים ואתגרים סביבתיים אחרים	Environmental impact השפעה סביבתית

¹¹ [Dutch Organization for Scientific Research Researcher and department/institute evaluation](#), Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

¹² VSNU KNAW NOW, [Strategy Evaluation Protocol 2021–2027](#)

¹³ Jonathan Grant, [ACADEMIC INCENTIVES AND RESEARCH IMPACT: DEVELOPING REWARD AND RECOGNITION SYSTEMS TO BETTER PEOPLE'S LIVES](#), Horizon Scan, FEBRUARY 2021

פירוט	מדד
מתייחס לתרומת המחקר לפיתוח ויישום של מדיניות, תקנות ותקנים ברמה המקומית, הלאומית והבינלאומית	Contribution to policy development and implementation תרומה לפיתוח ויישום מדיניות
מתייחס לתרומת המחקר לדיון הציבורי ולהעלאת המודעות, לרבות הפצת ממצאי המחקר לתקשורת, לציבור הרחב ולבעלי עניין נוספים	Contribution to public debate and awareness-raising תרומה לדיון ציבורי ולהגברת המודעות
מתייחס לתרומת המחקר לחינוך ולהכשרה, לרבות פיתוח תוכניות לימוד חדשות, שיטות הוראה ותוכניות הכשרה, תוך קידום איכות החינוך וההכשרה	Contribution to education and training תרומה לחינוך והכשרה
מתייחס לתרומת המחקר לחדשנות וליזמות, לרבות פיתוח מוצרים, שירותים וטכנולוגיות חדשים ויצירת עסקים ומקומות עבודה חדשים	Contribution to innovation and entrepreneurship תרומה לחדשנות ויזמות
מתייחס לתרומת המחקר לפיתוח ולשיתוף פעולה בינלאומיים, לרבות קידום פיתוח בר קיימא, צמצום העוני ואי השוויון, והגברת שיתופי הפעולה העולמיים	Contribution to international development and cooperation תרומה לפיתוח ושיתוף פעולה בינלאומיים
מתייחס לתרומת המחקר לרווחתן של קבוצות או קהילות ספציפיות, לרבות קבוצות פגיעות ושוליות, עמים ילידים וקהילות מקומיות	Contribution to the well-being of specific groups or communities תרומה לרווחתן של קבוצות או קהילות ספציפיות

הערכות מבוססות SEP מייצגות כלי הערכה רך, שמטרתו לעזור לקבוצות המחקר לפתח אסטרטגיה ולגרום לחבריה לשקף את תפקידם בסביבתן האקדמית והחברתית. הן שונות מאוד מכלי הערכה קשיחים יותר, דוגמת בריטניה, שם מעורב מתן מימון על סמך הערכת ביצועים¹⁴.

¹⁴ Flink, Tim. 2021. [The New Strategy Evaluation Protocol of the Netherlands](#). Berlin.

4.3 אוסטרליה - הדוח הלאומי של הערכת מעורבות והשפעה The Engagement and Impact Assessment 2018-19 National Report (EI National Report)

בדצמבר 2015, כחלק מהאג'נדה הלאומית לחדשנות ומדע (NISA), הודיעה הממשלה על פיתוח הערכת מעורבות והשפעה (EI). הערכת EI בוחנת כיצד האוניברסיטאות מתרגמות את המחקר שלהן ליתרונות כלכליים, סביבתיים, חברתיים, תרבותיים ואחרים. הדוח מוגש למועצת מחקר האוסטרלית¹⁵ (ARC - Australian Research Council) ומספק מידע על מעורבות מחקרית, השפעה וגישה להשפעה עבור דיסציפלינות בכל מוסד להשכלה גבוהה באוסטרליה. EI2018 שואף לעודד שיתוף פעולה רב יותר בין אוניברסיטאות ומשתמשי קצה מחקריים, כגון תעשייה, על ידי הערכת מעורבות והשפעה. המטרות של הערכת EI הן:

- לספק בהירות לממשלה ולציבור האוסטרלי לגבי האופן שבו ההשקעות שלהם במחקר באוניברסיטה מתורגמות ליתרונות מוחשיים מעבר לאקדמיה
- לזהות תהליכים ותשתיות מוסדיים המאפשרים מעורבות מחקרית
- לקדם תמיכה רבה יותר לתרגום ההשפעה המחקרית במוסדות לטובת אוסטרליה מחוץ לאקדמיה
- לזהות את הדרכים שבהן מוסדות מתרגמים כיום מחקר להשפעה.

ב-2018 כל מוסד אקדמי באוסטרליה עבר הערכת EI. ההערכה התבססה על השימוש בסולם דירוג של שלושה שלבים - גבוה, בינוני ונמוך. לכל שלב בסולם הדירוג ששימש להערכת היחידות במוסד האקדמי היה מתאר ספציפי למעורבות, השפעה וגישה להשפעה. לדוגמה, בהקשר לבחינת ההשפעה סולם הדירוג כלל את השלבים הבאים:

- גבוה - ההשפעה המשמעותית ביותר מעבר לאקדמיה. הוכח קשר ברור בין המחקר לאימפקט.
  - בינוני - תרומה משמעותית מעבר לאקדמיה. הוכח קשר ברור בין המחקר לאימפקט.
  - נמוך- ההשפעה תרמה מעט או לא תרומה מעבר לאקדמיה.
- פנלים שלמומחים מטעם EI סקרו את¹⁶:
- מעורבות - עקרון המעורבות במחקר נבחן על ידי פאנל בוחנים על סמך שני פרמטרים:
    - אינדיקטורים כמותיים:
      - תמיכה כספית ממשתמשי קצה
      - סך הכנסות ממחקר
      - הנחייה משותפת של תלמידי מחקר על ידי משתמשי קצה מחוץ למוסד האקדמי
      - כתיבה משותפת של תפוקות מחקר עם משתמשי קצה מחוץ למוסד האקדמי
      - מימון משותף של תפוקות מחקר עם פטנטים של משתמשי קצה מחוץ למוסד האקדמי

¹⁵ [Engagement and Impact Assessment 2018-19 National Report](#), Australian Research Council

¹⁶ [Engagement and impact assessment pilot 2017](#), Australian Research Council

- ציטוטים בפטנטים
- השיעור של תפוקות מחקר הזמינות דרך גישת ה- open science מכלל תפוקות המחקר
  - הצהרת הסבר נלווית המפרטת את מידת ההשפעה (מהות הרווח וזהות המרוויחים מתוצאות המחקר כולל מתן עדויות לכך), הגישה להשפעה (קיום מנגנונים לתרגום תוצאות המחקר להשפעות מעבר לאקדמיה ומידת יעילותם ושילובם במערכת) והמעורבות (האינטראקציה בין חוקרים ומשתמשי קצה מחוץ לאקדמיה לצורך העברה הדדית מועילה של ידע, טכנולוגיות, שיטות או משאבים).
  - מחקרי השפעה - פאנלים של מומחים העריכו את ההשפעה המחקרית ואת גישת המוסד להשפעה. כל יחידת הערכה קיבלה שני דירוגים - אחד עבור השפעה ואחד עבור גישה להשפעה לזיהוי התרומה שהמחקר תרם מעבר לאקדמיה.

ב-2018 EI, התקיימו חמישה פאנלים של הערכה שכללו חוקרים מאקדמיה ומשתמשי קצה. ההערכות כללו דירוג מעורבות, השפעה וגישה להשפעה לפי דיסציפלינה במוסדות להשכלה גבוהה באוסטרליה. דו"ח סופי פורסם לציבור באתר האינטרנט של מועצת המחקר האוסטרלית¹⁷. בשל הרוחב והמגוון של ההשפעות, הדו"ח שפורסם הנו אגרטיבי והדוגמאות מקובצות לפי נושאים על מנת לעזור להמחיש כיצד למחקר שהוצג הייתה השפעה ישירה מבחינה חברתית, כלכלית, סביבתית או תרבותית. האוניברסיטאות נדרשו להגיש מידע על דוגמאות להשפעה מחקרית עבור כל יחידת מחקר, תוך פירוט השפעת המחקר ומתן מידע על הקשר בינו לבין האימפקט, במהלך תקופת של שש השנים עד לשנת 2016. בסך הכל הוגשו 637 מחקרי השפעה, כאשר 277 קיבלו דירוג גבוה.

בתחום ההשפעה, חמישה שדות השפעה מרכזיים שזוהו היו:

- אספקת טכנולוגיה מתקדמת על ידי שיתוף פעולה
- תמיכה קהילתית ובטיחות
- שיפור חיי היומיום
- טיפוח קהילתיות
- התמודדות עם אתגרים המשפיעים על החברה

כאשר הדוגמאות לאימפקט בשדה "תמיכה קהילתית ובטיחות" למשל נעו בין:

- שיפור תקני בריאות ובטיחות בעבודה
- פיתוח טיפולים רפואיים מצילי חיים
- פיתוח טכנולוגיות חדשות עבור כוח ההגנה האוסטרלי

כל יחידת מחקר סומנה על ידי מספר סידורי ודורגה לפי סולם השלבים

¹⁷ [El Key Documents](#), Australian Research Council

איור 1: דוגמה לדירוג יחידות מחקר מהערכת EU 2018

גישא להשפעה	השפעה	מעורבות	University
אין מידע	אין מידע	אין מידע	Australian Catholic University
אין מידע	אין מידע	אין מידע	Bond University
אין מידע	נמוכה	נמוכה	Central Queensland University
אין מידע	אין מידע	אין מידע	Charles Darwin University
נמוכה	נמוכה	בינונית	Charles Sturt University
גבוהה	גבוהה	בינונית	Curtin University of Technology
בינונית	בינונית	בינונית	Deakin University
גבוהה	בינונית	נמוכה	Edith Cowan University

כותבי הדו"ח מציינים כי לא ניתן להשתמש בדירוג EI כמכשירי דירוג. יתרה מכך, מכיוון הערכת EI עשויה לכלול מגוון של ביצועים, והפער בין נקודות הדירוג אינו מוגדר.

4.4 ניו זילנד - The Health Research Council Investment 2019 Impact Report

מסמך המפרט את החזון בנוגע להשקעה הלאומית במדע¹⁸ (NSSI) בניו זילנד לשנים 2015-2025 קובע כי האימפקט המדעי יהפוך לאחד משני עמודי התווך של המערכת האקדמית בנוסף למצוינות המדעית. מטרת המסמך הייתה לקדם את ההשפעה של המדע על משתמשי הקצה בניו זילנד. המסמך מציג הגדרות להשפעה מדעית ומפרט גישות שונות וקובע את עקרונות מדידת ההשפעה של המחקר.

בהמשך לפירוט הדרישה להראות את האימפקט של המחקר שמומן מכספי ציבור, The Health Research Council of New Zealand (HRC), המהווה את הגוף המממן הציבורי הראשי של המחקר בתחום הבריאות במדינה, פרסם ב-2019 דו"ח המתאר את ההשפעה של המחקר שמומן מכספי ציבור בתחום הבריאות¹⁹. ה-HRC מגדיר את ההשפעה של המחקר בתחום הבריאות כהשפעה ישירה ועקיפה של מחקר על יחידים, קהילות או החברה כולה, כולל חתירה לבריאות ושוויון, ויצירה של הטבות חברתיות, כלכליות, תרבותיות או סביבתיות אחרות עבור תושבי ניו זילנד.

הדו"ח של HRC מדגים את האימפקט של המחקרים הממומנים על חיי התושבים בניו זילנד על ידי מתן דוגמאות ספציפיות בכל שלושת הקטגוריות שהוגדרו על ידי ה-HRC כקטגוריות בעלות ההשפעה החזקה ביותר שמחקר רפואי יכול להדגים:

- יצירת שינוי (making a difference): יצירת ידע חדש בעל השפעה ברורה על רווחה בריאותית וכלכלית

¹⁸ [National Statement of Science Investment 2015-2025](#). Ministry of Business Innovation and Employment, 2015, New Zealand.

¹⁹ [Making a difference, The Health Research Council Investment Impact Report](#), 2019, The Health Research Council of New Zealand (HRC)

- עידוד הצמיחה (stimulating growth): בניית מערכת מחקרית בריאה הדרושה לעתיד בריא יותר
- הגברת המעורבות והחיבור (increasing engagement and connection): מימוש הפוטנציאל של אוכלוסיית ניו זילנד כקולקטיב עם דגש על רווחה לדורות הבאים

4.5 מדדי מעורבות ציבורית של Times Higher Education Impact Ranking (THE-IR)²⁰

ב- 2015 אימץ האו"ם את 17 היעדים העולמיים של פיתוח בר קיימא²¹ Sustainable Development Goals. מטרת ה-SDG היא להתמודד עם אתגרים חברתיים, כלכליים וסביבתיים ולקדם פיתוח בר קיימא בכל המדינות, הן מפותחות והן מתפתחות. יעדי ה-SDG מכסים מגוון רחב של נושאים הקשורים זה בזה, כולל מיגור עוני, חינוך, שירותי בריאות, שוויון בין המינים, פעולת אקלים, ערים ברות קיימא ועוד. כל תחום מלווה ביעדים ובאינדיקטורים ספציפיים למדידת ההתקדמות.

ה- THE-IR The Times Higher Education Impact Ranking הושק כדרוג הגלובלי הראשון ברמת המוסד שמטרתו למדוד את התרומה של מוסדות ההשכלה הגבוהה ליעדי ה-SDG. מתודולוגית THE-IR כוללת 231 מדדים המיועדים למדוד את התרומה של כל אוניברסיטה לכל אחד מ-17 היעדים.

פיתוח ידע ושיטות לקידום יעדי ה-SDG – Sustainable Development Goals נעשה ברובו בתחומי ידע ומחקר בהם קשה לייצר קנין רוחני בר-מסחור, לפיכך המדדים שפותחו ע"י ה-THE-IR להערכת התרומה של אוניברסיטאות ליעדי ה-SDG יכולים להתאים במידה רבה למדדים שאנו מחפשים לפעילויות העברת ידע ממוסדות אקדמיים לטובת הציבור והחברה.

בעבודה הנוכחית, נסרקו המדדים המוצעים בכל אחד מ-17 יעדי ה-SDG ונבחרו מדדי פעילות נתמכת מחקר בעלי תרומה לציבור:

מדדים למעורבות קהילתיות של האוניברסיטאות וחוקריהן-

- קיום הדרכה או תוכניות לשיפור הגישה לשירותים בסיסיים לכולם (SDG1)
- השתתפות חוקרי המוסד בקביעת מדיניות ברמה מקומית, אזורית, לאומית ו/או גלובלית כדי ליישם תוכניות ומדיניות (SDG1, SDG6, SDG7)
- קיום תוכניות הסברה בקהילה המקומית לשיפור או קידום הנושא (למשל ניהול מים, החשיבות של יעילות אנרגטית ואנרגיה נקייה) (SDG3, SDG6, SDG7, SDG13, SDG15)

²⁰ Times higher education impact rankings- Enhancing sustainable development goals or promoting universities? An analysis of the times higher education impact rankings Núria Bautista-Puig, Enrique Orduña-Malea, Carmen Perez-Esparrells

²¹ 17 יעדי SDG של האו"ם, שה-THE-IR מעריך את ביצועי האוניברסיטאות בהם (THE-IR):
SDG 1-no poverty, SDG 2-zero hunger, SDG 3-good health and well-being, SDG 4-quality education, SDG 5-gender equality, SDG 6-clean water and sanitation, SDG 7-affordable and clean energy, SDG 8-decent work and economic growth, SDG 9-industry, innovation and infrastructure, SDG 10-reduced inequalities, SDG 11-sustainable cities and communities, SDG 12 – responsible consumption and production, SDG 13 – climate action, SDG 14 – life below water, SDG 15 – life on land, SDG 16 – peace, justice and strong institutions, SDG 17 – partnerships for the goals.

²² [What are the Sustainable Development Goals?](#) 2023 United Nations Development Program

- קידום שימוש מודע/מחויבות ציבורית (למשל במים, למאה אחוז אנרגיה מתחדשת) בקמפוס ובקהילה רחבה יותר (SDG6, SDG7)
- תמיכה בחיסכון (במים) מחוץ לקמפוס (SDG6)
- שימוש בטכנולוגיות מיצוי (מים) בר קיימא בקמפוס ומחוצה לו (SDG6)
- מתן שירותים שמטרתם לשפר (למשל את יעילות האנרגיה ואנרגיה נקייה עבור התעשייה המקומית) (SDG7)
- סיוע לסטארט-אפים המטפחים ותומכים בכלכלה או בטכנולוגיה (SDG7)
- שיתוף פעולה עם הקהילה המקומית (למשל כדי לשמור על מערכות אקולוגיות משותפות). (SDG14, SDG15)
- תכנון למזער שינויים פיזיקליים, כימיים וביולוגיים (למשל של מערכות אקולוגיות מימיות) (SDG14)
- פתוח תמיכה בתוכניות ותמריצים המעודדים ניהול טוב (למשל במים). (SDG14)

התוכניות יכולות להיות מובלות ע"י הקהילה אך נתמכות ע"י האוניברסיטה

מדדים ברמה הלאומית:

- הספקת ידע, מיומנויות או טכנולוגיה
- קיום אירועים לחיבור והעברת ידע
- מספר שיתופי פעולה עם מוסדות בריאות מקומיים, לאומיים או גלובליים לשיפור תוצאות (SDG3, SDG14)

מדדי למידה לאורך החיים :

- מתן גישה למשאבים לימודיים למי שלא לומד באוניברסיטה (SDG4)
- מספר אירועים הפתוחים לקהל הרחב, כגון הרצאות או קורסים חינוכיים ספציפיים (SDG4)
- מספר אירועים חינוכיים המקנים הכשרה מקצועית למי שאינם לומדים באוניברסיטה (SDG4)
- מספר פעילויות הסברה חינוכית בקהילה המקומית, לרבות בתי ספר (SDG4)
- קיום מדיניות המבטיחה שפעילויות אלו פתוחות לכל, ללא הבדל אתני, דת, מוגבלות (SDG4)

מדדים לחינוך סביבתי:

- קיום תוכנית פעולה (למשל בנושא אקלים) של האוניברסיטה במשותף עם הממשל המקומי וקבוצות הקהילה
- עבודה עם ממשל מקומי או לאומי (למשל תכנון אסונות שינויי אקלים) (SDG13, SDG14)
- יידוע ותמיכה בממשל המקומי או האזורי (למשל בנושאים הקשורים לשינויי אקלים) (SDG13)
- שיתוף פעולה עם ארגונים לא ממשלתיים בנושא (למשל הסתגלות לשינויי אקלים) (SDG13)
- תמיכה או ארגון אירועים שמטרתם לקדם שימור ושימוש בר-קיימא (למשל של גופי מים). (SDG14, SDG115)

- שמירה על מערכות אקולוגיות קיימות והרחבת המגוון הביולוגי שלהן, בין אם באמצעות מחקר או מעורבות בתעשייה. (SDG14, SDG15)
  - עבודה על טכנולוגיות או שיטות עבודה כדי לסייע לתעשייה (למשל הימית למנוע נזק למערכות אקולוגיות מימיות) (SDG14)
  - קיום תוכניות חינוכיות (למשל בנושא מערכות אקולוגיות עבור קהילות מקומיות או לאומיות). (SDG15)
- ממדי עבודה עם הממשלה:

- מתן ייעוץ מומחה לממשלה (SDG16)
- מתן הסברה למדיניות ולמחוקקים (SDG16)
- ביצוע מחקר ממוקד מדיניות בשיתוף עם משרדי ממשלה (SDG16)
- מתן פלטפורמה ניטרלית לבעלי עניין פוליטיים לדון באתגרים (SDG16)

4.6 אקדמיה, עבודה סוציאלית ומדיניות חברתית - ישראל

5. תמריצים עבור מעורבות חברתית של חברי סגל ואוניברסיטאות

5.1 תמרוץ אישי

באופן מסורתי, מוסדות להשכלה גבוהה שרויים בקונספציה של שימור הסטטוס קוו באופי האינטראקציות שלהם זה עם זה והן עם הקהילה מחוץ לגבולות האקדמיה ושוללים את הרעיון שלקהילה יש תפקיד בעיצוב אג'נדות מחקר והעברת ידע. השוללים כל שינוי במערך זה טוענים כי מחקר מבוסס על מעורבות חברתית מוגבל בהיקפו ופחות משפיע בהשוואה למחקר בסיסי.²³

מתוך מחקרים העוסקים בגורמים המשפיעים באופן חיובי או שלילי על העברת ידע ומעורבות חברתית של חברי סגל, עולה כי העדר תמריצים מוסדיים מתאימים נמצא בין החסמים הנפוצים ביותר.^{26,24,25,23} בהתחשב בעובדה שהמחקר קשור לעתים קרובות למענקים ומימון, אין זה מפתיע שהתמריצים האקדמיים נסבו עד היום סביב מדדים כמותיים, המשמשים להערכת ביצועים (כהגדרת המוסד האקדמי) ותפוקות מחקר כתוצאה מאותם המענקים בפרט פרסום בכתבי עת שעברו ביקורת עמיתים והצגות בכנסים. עם זאת, בדרך כלל מדדים אלה אינם מעריכים במדויק את ההשפעות האמיתיות של מחקר אקדמי.^{28,27}

בהמשך לדרישה ההולכת וגוברת של הגורמים הממנים להראות השפעות רחבות יותר של מחקר, Jessani ואחרים (Jessani et al., 2020) ביקשו לבחון הן את התמריצים הכספיים והן תמריצים אחרים אשר גורמים לחברי סגל באקדמיה לעסוק בתרגום ידע וניצול מחקר. במהלך המחקר שנערך ב-2018, רואיינו 52 חברי סגל (ראיונות חצי מובנים) מ-10 מחלקות שונות באחד מבתי הספר לבריאות הציבור (SPH) בארה"ב.

התמריצים הרצויים סווגו על ידי החוקרים בהתאם לתשובות שהתקבלו מחברי הסגל לארבע קטגוריות שונות: (א) תמריצים כספיים, (ב) הכרה מקצועית (ג) קידום אקדמי ו- (ד) שיפור יכולת. תמריצים כספיים:

-
- ²³ Lavis JN, Robertson D, Woodside JM, McLeod CB, Abelson J (2003) [How can research organizations more effectively transfer research knowledge to decision makers?](#) Milbank Quart 81(2):221
- McVay AB, Stamatakis KA, Jacobs JA, Tabak RG, Brownson RC (2016) [The role of researchers in disseminating evidence to public health practice settings: a cross-sectional study.](#) Health Res Policy Syst 14(42):1-9
- ²⁴ Mitton C, Adair CE, McKenzie E, Patten SB, Perry BW (2007) [Knowledge transfer and exchange: review and synthesis of the literature.](#) Milbank Quart 85(4):729
- ²⁵ McVay AB, Stamatakis KA, Jacobs JA, Tabak RG, Brownson RC (2016) [The role of researchers in disseminating evidence to public health practice settings: a cross-sectional study.](#) Health Res Policy Syst 14(42):1-9
- ²⁶ Jessani, N.S., Valmeekanathan, A., Babcock, C.M. et al. [Academic incentives for enhancing faculty engagement with decision-makers—considerations and recommendations from one School of Public Health.](#) Humanit Soc Sci Commun 7, 148 (2020).
- ²⁷ Nyden, P. (2003), [Academic Incentives for Faculty Participation in Community-based Participatory Research.](#) Journal of General Internal Medicine, 18: 576-585
- ²⁸ Grant, J. "Academic Incentives and Research Impact: Developing Reward and Recognition Systems to Better People's Lives," AcademyHealth, February 2021.

- **מימון ייעודי (dedicated funding):** לספק מימון שניתן להשתמש בו למגוון מטרות, לרבות לפעילויות בתחום ההשפעה הציבורית כגון בניית מערכות יחסים, שותפויות ושיתופי פעולה עם קובעי מדיניות ובעלי עניין
- **שינוי מרכיבי השכר:** מימון המאפשר לחברי הסגל לצמצם את מרכיבי השכר הנובע מההוראה או המחקר שלהם כדי להתמקד בפעילויות מעורבות.

הכרה מקצועית:

הכרה בפעילות הקשורה למעורבות ציבורית בהחלטות קידום וקביעות, וכן פרסים על השפעה משמעותית המוגדרים על ידי ועדה.

הכרה במעורבות חבר הסגל בתחום החברתי ובהצלחותיו להשפיע על מדיניות, באמצעות הניוזלטר והאתר של המוסד האקדמי, היו הכלים הנפוצים ביותר שהוזכרו על ידי המרואיינים. לפי המרואיינים תוצאות חיוביות של הכרה מוסדית כללו בין השאר שיפור במעמדם בקרב עמיתים, רצון לשותפויות ולמידה, כמו גם בקשות של סטודנטים להנחיה או הרשמה מוגברת לקורסים אותם מלמד חבר הסגל.

בהתייחס להכרה מקצועית מגורמים חיצוניים חברי הסגל הזכירו הזדמנויות לכהן בוועדות מדעיות ומייעצות, הזמנות לייעוץ פרטי, מימון למחקר נוסף והצעות לתעסוקה - כל אלו בעיניהם תורמים לשיפור הקריירה המקצועית.

קידום אקדמי:

פעילויות בתחום מעורבות ציבורית, כגון מצגות בפני קובעי מדיניות או בעלי עניין, תרומה למדיניות או יישום המדיניות תילקח בחשבון בדיונים על קידום אקדמי. לדוגמה, למכתב המלצה מקובעי מדיניות ובעלי עניין יינתן משקל זהה כמו למכתב המלצה של עמית מהאקדמיה.

שיפור יכולת:

פיתוח מיומנויות וידע הקשורים לפעילויות מעורבות ציבורית, כגון הופעות בתקשורת או ניתוח מדיניות, הזדמנויות לכהן בוועדות מדעיות ומייעצות, הזמנות לייעוץ, קבלת בקשות לביצוע מחקר נוסף והצעות לתעסוקה, נתפס כתמריץ חיובי מצדם של חברי הסגל. המוסד האקדמי יכול לארגן מיוזמתו סדנאות לשיפור מיומנויות חיוניות (הופעה מול תקשורת, הצגת נתונים לקהל ללא הבנה מדעית וכו'). מתן אפשרות לעסוק בפעילות המערכת עשייה חברתית בשנת שבתון כמו גם מתן מלגות לאלה המעוניינים לעסוק בתחום זה, הועלו על ידי חברי סגל כתמריצים אפשריים מצד המוסד האקדמי.

5.2 קרן קרנגי ומעורבות בקהילה של אוניברסיטאות בארה"ב

אוניברסיטאות רבות בארה"ב רואות בפעילות המערבת תרומה לקביעת מדיניות ולפיתוח הקהילה כראויה להיחשב במסגרת הערכה מקצועית לקביעות של חברי הסגל.^{30,29} אוניברסיטאות אלה מגישות בקשה להיכלל בסיווג של קרן קרנגי (The Carnegie Foundation's Classification) המהווה מסגרת מובילה לתיאור הגיוון המוסדי בהשכלה הגבוהה בארה"ב.³¹ בניגוד לדירוגים אוניברסליים אותם מפרסמת הקרן באופן בלתי תלוי במוסדות כגון דירוג תוכניות הלימודים לתואר ראשון, תוכנית הלימודים לתואר שני ועוד, סיווג המעורבות הקהילתית מהווה סיווג אלקטיבי שמוסדות רשאים להגיש בקשה להיכלל בהם מרצון. סיווג זה נועד לאסוף מידע על האופן שבו מוסדות משתמשים בתשתית המוסדית שלהם על מנת לאפשר מחקר בעל זיקה למעורבות בקהילה בתוך המוסד האקדמי ולבחון את מידת המעורבות ואיכות המחקר בהקשר זה. במסגרת הסיווג לא בוחנים את ההשפעה עצמה אלא גישות שונות למדידה והערכה של המעורבות הקהילתית, נתונים ומקרי בוחן המשקפים את הנעשה במוסדות. הדירוג עוסק פחות בתוצאות הספציפיות ומתמקד יותר בשאלה האם העיסוק בתחום המעורבות החברתית קיים במוסד הנבחן, האם התחום זוכה לטיפול הולם ואם כן, כיצד? על ידי התמקדות בתהליכים מוסדיים, הסיווג למעורבות קהילתית של קרן קרנגי מאפשר למידה משיטת עבודה במוסדות השונים. המטרה היא שינוי לאורך זמן: גם אם למוסד אין עדיין תהליך עבור אך הוא מסוגל להראות את הדרכים שבהן הוא פועל לקראתו, הדבר נזקף לטובתו.³²

אחת החלוצות היא אוניברסיטת ברקלי UC Berkeley אשר פרסמה בינואר 2021 דו"ח בנושא "הערכת מחקר המערב קהילה" Assessing Community-Engaged Research.³³ הדו"ח מתאר את הצעדים הדרושים לקידום התנאים שיתמכו בהכרה בפעילות בתחום מעורבות החברתית כפעילות לגיטימית כמו המחקר וההוראה בדיונים לקידום הסגל האקדמי ומכיל קווים מנחים לקביעת קריטריונים לפעילות זו.

כמו בארה"ב גם באירופה מספר אוניברסיטאות פיתחו מודלים חדשניים, המכירים בפעילות של חברי סגל באותם המוסדות בתחומים נוספים פרט למצוינות במחקר והוראה כגון עבודת צוות, יזמות והשפעה חברתית. שתי דוגמאות למוסדות כאלה הן אוניברסיטת אוטרקט בהולנד ואוניברסיטת וינה באוסטריה.

5.3 המודל של אוניברסיטת אוטרקט

ב-2021 פרסמה אוניברסיטת אוטרקט עבודת הכנה שמטרתה הייתה לעזור בגיבוש אסטרטגיה להכרה ותגמול של חברי סגל העוסקים ב"מדע פתוח" ומעורבות חברתית.

²⁹ John Saltmarsh and John Woodin, [Rewarding Community-Engaged Scholarship: A State University System Approach](#) Metropolitan Universities Vol. 27 No. 2 (Summer 2016), 7-18

³⁰ BJanke, E. & Jenkins, I. & Quan, M. & Saltmarsh, J., (2023) "[Persistence and Proliferation: Integrating Community-Engaged Scholarship into 59 Departments, 7 Units, and 1 University Academic Promotion and Tenure Policies](#)", Michigan Journal of Community Service Learning 29(1)

³¹ [The Carnegie Classification®](#)

³² [About the Elective Carnegie Community Engagement Classification](#), Simon Fraser University, Canada

³³ Staub, S. & Maharramli, B. (2021). [Recognizing Community-Engaged Scholarship in Academic Personnel Review: Advancing UCLA Global and Local Engagement Strategic Priorities](#). Los Angeles: UCLA Center for Community Engagement

העבודה כללה סקירת ספרות וראיונות עם חברי סגל וקובעי מדיניות באוניברסיטה והמלצות לפיתוח מערכת להכרה ותגמול עבור שיתוף פעולה של חברי סגל עם גורמים המעורבים בעשייה למען הציבור.³⁴ החסמים העיקריים שהועלו על ידי חברי סגל באוניברסיטה בהקשר למעורבות בקשרי מחקר עם גורמים מחוץ לקהילה האקדמית ופעילות בעלת זיקה חברתית ומעורבות בקהילה:

אינטרסים מנוגדים

לחלק מהגורמים מחוץ לכותלי האקדמיה יש מטרות מסחריות או דרישה להוכחה מדעית ספציפית. אינטרסים אלה עשויים שלא להתיישב עם ערכים אקדמיים, דבר שיוביל להתנגדויות מצפוניות מתוך העדפה לאיכות המחקר ולשקיפות.

ביורוקרטיה

גורמים מחוץ לקהילה אקדמית מצפים לרוב לתוצאות מהירות, בעוד מחקר אקדמי דורש יותר זמן. לאוניברסיטת אוטרכט כללי ניהול ומימון קפדניים, המיושמים לעתים בצורה נוקשה. הביורוקרטיה באוניברסיטה מפחיתה את האטרקטיביות שלה כשותף לשיתוף פעולה עם גורמים חיצוניים.

ציפיות לא מציאותיות

המחקר מתמודד לעתים קרובות עם עיכובים בלתי צפויים כאשר גם תוצאות המחקר עשויות להיות בלתי צפויות, ומנגודות לציפייה של הגורמים החיצוניים. לכן יש חשיבות מכרעת להסכמות ברורות על שיטות עבודה, לוח זמנים, תוצאות, זכויות פרסום ושקיפות.

קשיים בתקשורת

אקדמאים רבים ב-UU מדברים במונחים אקדמיים ופחות פרקטיים. על מנת להשפיע, אין אפשרות רק לכתוב את תוצאות המחקר. חברי סגל רבים מתקשים לאמץ גישה אחרת לתקשורת ולמצגות.

העדר הכרה ותגמול

באקדמיה מחקר בסיסי נתפס לעיתים כבעל מעמד גבוה יותר לעומת מחקר יישומי יותר. הערך של מעורבות במחקר חברתי לא ברור לפעמים בצורה מיידית ונדרשת מידה של ראייה לטווח ארוך כדי לשנות פרדיגמה זו.

העדר אמצעים

לעיתים חברי סגל לא מקבלים כל סיוע או משאבים מהאוניברסיטה לצורך בניית קשרים עם גורמים חיצוניים כגון סיוע בארגון פגישות, אירוח או ימי עיון.

חֹזְקָה

כאשר מעורבות חברתית מצטיירת כחובה, עשוי הדבר להפחית את התלהבות חברי הסגל. מעורבות מחייבת של בעלי עניין יכולה להפחית את ההתלהבות.

העדר מידע ומודלים לחיקוי

³⁴ [Open Science & Stakeholder Engagement Why, how, and what could be improved? 2021](#)
Commissioned by the Public Engagement pillar of the Open Science Program

לעיתים, מדיניות המידור הנהוגה באוניברסיטה עשויה להוביל לעבודה כפולה והחמצת הזדמנויות. היעדר מודלים לחיקוי בתוך צוותים או יחידות מפחית את החשיפה של חברי סגל לזרכי הפעולה ומידע על מעורבות במחקר חברתי או זיקה לקהילה.

איור 2: רשימת החסמים ויתרונות במעורבות חברתית באוניברסיטת אוטרקט מתוך ראינות שנערכו על ידי החוקרים

UU academics	Stakeholders
Limiting factors: <ul style="list-style-type: none"> • Conflicting interests • Rules and administrative paperwork • Unrealistic expectations • Difficulties with communication • Lack of recognition & rewards • Lack of practical support • Obligation • Lack of information and good examples 	Limiting factors: <ul style="list-style-type: none"> • Lack of time and resources • Gap between science and society • Obligation
Facilitating factors: <ul style="list-style-type: none"> • Bringing science and society together • Long-term commitment • Being visible and relevant • Facilitating & support • Recognition & rewards • Coordination within UU 	Facilitating factors: <ul style="list-style-type: none"> • Bringing science and society together • Long-term commitment • Professionalism, combined with independence • Personal chemistry, enthusiasm

כתוצאה מזיהוי החסמים הללו גובשו, בין השאר, ההמלצות הבאות:

- מתן מימון לפעילויות המערבות עשייה חברתית כגון מימון ייעודי לתמיכה בארגון פגישות, סדנאות ואירועים אחרים המפגישים חוקרים וקובעי מדיניות בתחום הפעילות החברתית.
- הכללת מעורבות במחקר בעל אופי חברתי-ציבורי בין הקריטריונים לקידום וקביעות בתקווה כי מתן משקל לקריטריון מסוג זה יעודד יותר חוקרים לעסוק במחקר חברתי.

בהמשך לעבודת ההכנה, פרסמה האוניברסיטה מסמך המפרט את החזון של האוניברסיטה, "Recognition and Rewards Vision", הגורס כי על מנת לקדם השפעה אמיתית ולהימנע מכך שהעיסוק ב"מדע פתוח" (Open Science) ייתפס כנטל, תתבסס ההערכה של קידום והישגים אקדמיים בכל התחומים על שקיפות ומעורבות ציבורית³⁵.

מהמסמך עולה כי הכרה ותגמול של חברי סגל המעורבים במחקר משותף עם גורמים מחוץ לאוניברסיטה הוא מרכיב חשוב ביצירת תרבות של פתיחות ושקיפות ועידוד חוקרים נוספים לעסוק במחקר חברתי.

מרכיב השפעה ממחיש כיצד המטרות מאחורי מחקר, הוראה וביצועים מקצועיים תורמים לחילופי חוויות ורעיונות בין מדע לחברה. הממשק בין המדע לחברה נועד להעלות את המודעות למעורבות ציבורית הכוללת, בין השאר, השפעה על מדיניות ציבורית, השפעה מדעית (למשל למידת עמיתים), השפעה חברתית (למשל בקהילות), יצירת שותפות עם אזרחים, השפעה בפרקטיקה המקצועית, השפעה כלכלית (למשל באמצעות יזמות) והשפעה בתחום החינוך³⁶.

³⁵ [Utrecht University Recognition and Rewards Vision](#)

³⁶ [UU vision Recognition and Rewards \(2021\)](#)

מרכיב החינוך כולל בתוכו את המשימות הקשורות להוראה אקדמית, החל מהוראה בכיתה, דרך פיקוח פרטני ועד חברות בוועדות השונות. הגישה להוראה באוניברסיטת אוטרכט הנה רב-תחומית וכוללת **חיבור לציבור באמצעות למידה מעורבת קהילה**.

בעקבות פרסום חזון האוניברסיטה, הוועדות לקידום חברי סגל בחלק מהפקולטות באוניברסיטת אוטרכט החלו ליישם את המדיניות ופרסמו מסמכים פומביים בדבר הקריטריונים הנדרשים לקידום.

הפקולטות להנדסה³⁷ ולמדעים³⁸ באוניברסיטה פרסמו רשימה של קריטריונים והנהלים לזרגת פרופסור באוניברסיטה. בשני המסמכים מציינים כי החל מאוגוסט 2021, ועדות הקידום מתחייבות להעריך את מצב ההתקדמות של המועמדים בהתאם למכתב מלווה המשקף את הישגיו של המועמד בעיני עצמו, תוך התחשבות בנורמות המקובלות בתחום הרלוונטי. בהקשר למרכיב ההשפעה בפקולטה להנדסה מציינים, כי ניתן לכלול דוגמאות של השפעה על מדיניות ציבורית, השפעה מדעית (למשל על עמיתים), השפעה חברתית על הקהילה, יצירת שותפויות, השפעה כלכלית, והשפעה בתחום החינוך מחוץ לכותלי האוניברסיטה.

במסמך של הפקולטה למדעים, האימפקט החברתי מוגדר כתרומתם של החוקרים לשינויים או התפתחויות של מגזרים בחברה ולאתגרים העומדים בפני החברה בטווח הקצר והארוך. בהתאם, הועדה אמורה לבחון האם המועמד מוביל יוזמות התורמות להשפעה חברתית ו/או כלכלית של מחקר והוראה, ומספק חזון כיצד להתחבר לבעלי עניין בתחום ההשפעה החברתית מחוץ לאוניברסיטה. בהקשר זה, זיהתה ועדת הפקולטה "מסלולי השפעה" המשמשים כדוגמאות בהן המועמד עשוי להשתמש במסמך המשקף את הישגיו בתמיכה להליך הקידום שלו, כגון:

- הגנה על IP וניצול ידע (למשל פטנטים ורישיונות)
- שיתוף פעולה עם התעשייה (למשל שותפויות ציבוריות-פרטיות)
- ספין-אוף/סטארט-אפ ממחקר אקדמי (למשל הקמת חברה חדשה)
- מתן גישה למתקנים או לכלים (למשל תוכנות חיזוי מבוססי אינטרנט, פיתוח טכנולוגיות מתקדמות, אירוח חוקרים מחברות)
- שיתוף פעולה עם החברה והקהילה במחקר ובחינוך (למשל אירועי מדע פוגש תרבות וכו').

5.4 מודל של אוניברסיטת וינה

למשימה השלישית באוניברסיטת וינה³⁹ שלושה סדרי עדיפויות מרכזיים:

1. 'מעורבות חברתית' מתייחסת לשימוש ממוקד בידי מדעי לפתרון אתגרים חברתיים שונים.
2. 'העברת טכנולוגיה' כוללת העברה ומסחור ידע, רעיונות, טכנולוגיות, חידושים ופטנטים

³⁷ [Promotion Profile and Procedure for Professor 1](#), 1 August 2021, Utrecht University

³⁸ [Faculty of Science, Utrecht University -TRIPLE criteria full professor](#)

³⁹ [Third Mission of the University of Vienna](#)

3. 'העברת ידע' הכוללת בתוכה הכנה ושיתוף של ידע מדעי עם קבוצות יעד מחוץ למגזר האקדמי (פוליטיקאים, תלמידים), ושילוב שיטתי של ידע מדעי בשיח החברתי. באוניברסיטת וינה התקיימו לאורך השנים פעילויות רבות הרלוונטיות ישירות למשימה השלישית. עם זאת, רובן לא זהו רשמית ככאלה ולא היו מדווחות או מאוגדות תחת גוף מסוים. לשם כך הותנע ב-2016 פרויקט בשם "המשימה השלישית של אוניברסיטת וינה" שמטרתו הן:

- פיתוח פרופיל ספציפי המתאר באופן ברור את מה שהאוניברסיטה של וינה רוצה להשיג בפיתוח פרויקט "המשימה השלישית". פרופיל זה יתווה את התחומים והיעדים הספציפיים הקשורים לפעילות החברתית של האוניברסיטה.
- יצירת מסגרת ברת קיימא – בניית תכנית על מנת להבטיח את יעילות התכנית בטווח ארוך תכנון ופיתוח אמצעים קונקרטיים ליישום המשימה השלישית, לרבות זיהוי וייעול פעילויות רלוונטיות, הפיכתן לגלויות ומקושרות זו לזו, ופיתוח אמצעי אבטחת איכות.

הפרויקט פועל בתיאום עם פעילויות מחקר והוראה האקדמית, במטרה לחזק עוד יותר את יסודות הליבה הללו של האוניברסיטה.

צוות פרויקט "המשימה השלישית באוניברסיטת וינה" ראיין ב-2016 נציגי יחידות ארגוניות והפקולטות השונות. בהתבסס על הראיונות הוגדרו סדרי העדיפויות והוחלט כי הפעילויות והפרויקטים הקיימים באוניברסיטה הנופלים תחת ההגדרה של המשימה השלישית יתועדו באופן מקיף, במטרה להפוך אותם לגלויים יותר. לשם כך התקיימו סקרים מקוונים ברחבי האוניברסיטה 2017 ו-2020/21 ונערכו ראיונות עם דיקנים, ראשי מנהל וכן עם מדענים צעירים, ונערכו מספר סדנאות ואירועים.

מטרות המוצבות בפני חברי סגל ויחידות באוניברסיטת וינה בהקשר להשתתפות ב"משימה השלישית"

באוניברסיטת וינה מציינים את המטרות של ההשתתפות ב"משימה השלישית" כפי שהן מוצבות בפני חברי סגל והיחידות במוסד בהתאם למיקודם הייחודי⁴⁰, כגון:

- בניית רשת קשרים עם גופים בעלי זיקה חברתית ומממנים חיצוניים
- שיתוף פעולה מורחב עם גופים ציבוריים ופרטיים
- הקמת פרויקטי מחקר חדשים ואינטר-דיסציפלינריים כמענה ישיר לצרכים כלכליים וחברתיים.
- שילוב של נושאים רלוונטיים חברתית במחקר ובהוראה (למידת שירות – service learning)⁴¹
- הכנה טובה יותר של הסטודנטים לשילובם בתחום פוליטיקה, חברה וכלכלה
- הרחבת פרופיל המיומנויות המקצועיות של כוח העבודה
- הגברת המודעות של החברה למדע ולמחקר

מדדים להשתתפות בפעילות הקשורה ל"משימה השלישית"

על מנת שהאוניברסיטה תכיר בפעילות של חבר סגל או היחידה כפעילות שמתקיימת תחת המטרייה של "המשימה השלישית" עליה לעמוד במספר קריטריונים להכרה כגון:

⁴⁰ [Benefits of participating in the project "Third Mission" Participation & Criteria](#)

⁴¹ [למידת שירות \(Service Learning\)](#) מחברת מעורבות חברתית ("שירות") עם רכישת ידע טכני ומתודולוגי וכן מיומנויות חברתיות ("למידה") של הסטודנטים.

- מבוססת על המחקר של חברי הסגל עצמם
- רלוונטית לחברה ו/או לכלכלה
- מקדמת נטוורקינג (בעיקר עם גורמים חברתיים ו/או כלכליים בזירה המקומית, אך גם עם גופים בינלאומיים)
- מוכוונת עתיד ומוכוונת קיימות

לימודי המשך לא נכללו כממד למרות שהם מהווים מרכיב חשוב במשימה השלישית משום שקורסי המשך של אוניברסיטת וינה מעוגנים ברמה מוסדית (במרכז לתארים מתקדמים). גם הקמת סטארט-אפים לא נכללה כממד תחת הפרויקט משום שגם פעילות זו מאוגדת תחת גופים אחרים באוניברסיטה.

השפעה על קידום הסגל האקדמי

אחת מהדרישות של אוניברסיטת וינה למסלול הקביעות של פרופסור חבר (associate professors) הינה מכתב הערכה עצמי המפרט את הישגיו בתחומים שונים (מחקר, הוראה, מנהיגות וכו') לרבות היבטי המשימה שלישית והנגשת המחקר לטובת הציבור⁴². **על המועמד להציג הישגים כתוצאה ממחקר והוראה מעבר לקהילה האקדמית לחברה, לכלכלה ולהעלאת המודעות הציבורית לנושאי המחקר.** על המועמד לספק עדויות לפעילויות בדוח ההערכה העצמית ולפרט גם את הפעילויות העתידיות בתחום.

האוניברסיטה כוללת במסמך את הדוגמאות הבאות להישגים בתחום המשימה השלישית:

- מחויבות חברתית
- שיתוף פעולה עם התעשייה, מוסדות כלכליים ופדרליים
- הגשת פטנטים
- כוונה להקים סטארט-אפ, ספין-אוף או פעילות אחרת בתחום העברת טכנולוגיה.

דוגמאות להישגים בתחום **הנגשת המחקר לציבור:**

- הודעות לעיתונות
- ראיונות ברדיו/טלוויזיה/מדיה חברתית
- הרצאות לציבור הרחב
- פרסומים המיועדים לציבור הרחב

⁴² [Tenure track professorships at the University of Vienna: Procedural document](#), 23 Dec 2020, English translation from German.

6. עבודות מחקר על מעורבות חברתית של חברי סגל ומוסדות אקדמיים בארה"ב

6.1 מניעיהם של חברי סגל למעורבות חברתית, Pearl (2015)⁴³

עבודת המחקר של Pearl (2015), מרחיבה את הידע לגבי המניעים של חברי סגל למעורבות חברתית באמצעות סקר נרחב של כמעט 19 אלף חברי סגל בארה"ב.⁴⁴ החוקר זיהה מתוך הנתונים חמישה טיפוסים של חברי סגל בהתבסס על תחומי העניין והפרקטיקות שלהם הקשורות למעורבות בקהילה:

Community-Engaged Scholars - קבוצה זאת מהווה כ-29% מהמדגם וכוללת את חברי הסגל הנוטים להשתתף במעורבות קהילתית יותר מאשר אלה המשתייכים לארבע הקבוצות האחרות. המעורבות החברתית שלהם כוללת הוראת קורס או עריכת מחקר בשיתוף פעולה עם הקהילה המקומית. בנוסף לפרקטיקות של מעורבות בקהילה, קבוצה זו של חברי סגל נמצאה במחקר כמגיבה בחיוב גם לפריטי שאלון הקשורים לחויבות למעורבות בקהילה, למשל התמיכה באחריות המכללות והאוניברסיטאות לעבודה עם הקהילות המקומיות כדי לתת מענה לצרכים חברתיים. עבור חברי סגל אלה, המעורבות החברתית הפכה לחלק המשולב בסדר היום המדעי שלהם.

Aspirational Engagers - כ-14% מהמדגם הינם חברי סגל שמדווחים שהם שואפים למעורבות בקהילה, בכך שהם מתעניינים ברבים מהערכים הקשורים למעורבות בקהילה ומתחברים אליהם. עם זאת, חברי סגל אלה מדווחים על השתתפות מועטה, אם בכלל, במעורבות קהילתית. יתכן שהסיבה לניתוק בין תחומי העניין שלהם למעורבותם הקהילתית בפועל הינה שהם מאמינים שמעורבות קהילתית עלולה להזיק לקריירה שלהם ולא תהיה מוערכת על ידי עמיתיהם למטרות פרסום, מינוי מחדש או קידום.

Generational Engagers - גם קבוצה זאת מהווה כ-14% מהמדגם. חברי הסגל אלה דומים ל-Aspirational Engagers בעניין שהם מביעים במעורבות קהילתית ובערכים הקשורים אליה, למרות שזאת אינה באה לידי ביטוי במעורבות קהילתית בפועל. עם זאת, ההבדל הוא שחברי קבוצה זאת מביעים עניין מיוחד בקידום ערכים הקשורים למעורבות בקהילה אצל תלמידיהם לתואר ראשון. לכן, למרות שהם אולי לא עושים עבודת מעורבות קהילתית בעצמם, הם דוגלים במעורבות אזרחית ובערכים ציבוריים של הסטודנטים שלהם, שדרכם מובע העניין שלהם במעורבות קהילתית.

⁴³ Pearl, A. J. (2015). Community-engaged scholarship in the professoriate: A mixed-methods exploration of faculty motivations, satisfaction, and productivity. (Doctoral dissertation). University of Georgia, Athens, GA.

https://esploro.lib.uga.edu/esploro/outputs/doctoral/Community-engaged-scholarship-in-the-professoriate-a/9949333709402959?skipUsageReporting=true&recordUsage=false&institution=01GALI_UGA

⁴⁴ סקרים אלה נערכים ע"י ה-HERI (Higher Education Research Institute). ראו: <https://heri.ucla.edu>.

Traditional Scholars - כ - 24% מהמדגם הם חברי הסגל הנכללים בקטגוריה המתאימה לסטריאוטיפ של חבר סגל שעובד במיטבו במגדל השן. אנשים אלה אינם מביעים עניין מיוחד במעורבות חברתית ומדווחים שהם עושים מעט מאוד, אם בכלל, מעורבות כזו.

Passive Engagers - כ - 19% מהמדגם הינם חברי סגל בעלי מערך תחומי עניין דומה לזה של Traditional Scholars. גם אצלם קיים ניתוק בין תחומי העניין המדעיים שלהם לבין העיסוק המדעי שלהם. בכל זאת הם מדווחים על מעורבות בקהילה. ייתכן שחברי סגל אלו מבצעים מעורבות קהילתית מכיוון שהם מאמינים שמצופה מהם לעשות זאת.

בנוסף, נבחנו הבדלים בשביעות הרצון של חברי הסגל בעבודה, בתפוקה המחקרית, במתח הקשור לקריירה ובפריטים רגשיים אחרים.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שקיימים הבדלים בין חמשת הטיפוסים חברי הסגל. בעיקר, חברי סגל המעוניינים במעורבות חברתית אך לא מבצעים אותה בפועל נמצאו כפחות מרוצים מהקריירה שלהם וחשים פחות קשר בין ערכיהם האישיים ועבודתם.

חברי סגל שמרגישים שהם מממשים את שאיפותיהם, מסוגלים ליצור קשר בין ערכי הליבה שלהם לעבודתם האקדמית, תוך שמירה על מדדים מסורתיים של הצלחה ותפוקה.

כמסקנה אומר המחבר שמכללות ואוניברסיטאות לא צריכות לאלץ את חברי הסגל שלהם להיות מעורבים בקהילה. חברי סגל שרוצים להיות מעורבים בקהילה צריכים להרגיש שיש להם אפשרות לעשות זאת; באופן דומה, יש לאפשר לחברי סגל שמאמינים שהם עובדים בצורה המיטבית כשההתמקדות הייחודית שלהם היא ביצירת ידע טהור, עם מעט או ללא כל קשר לקהילה, לפעול בהתאם.

6.2 מעורבות החברתית של מוסדות אקדמיים בארה"ב,

⁴⁵Gregorutti (2021)

עבודת המחקר של Gregorutti (2021), עוסקת במעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים בארה"ב. אוניברסיטאות אמריקאיות התנסו באופן גובר בסוגים שונים של מעורבות חברתית תוך שימוש במשאבים מגוונים על מנת לשנות את הדרך שהאקדמיה מלמדת ומבצעת מחקר בעל השפעה חברתית והתמודדות עם סוגיות חברתיות.

מחקר אורך של APIKS-The initial Academic Profession in the Knowledge-based Society (2019), הראה כי אוניברסיטאות אמריקאיות והפרופסורים שלהן מעורבים יותר ויותר במעורבות קהילתית. 80 מוסדות שנדגמו מ-33 מדינות, תיארו מחויבות ברורה למעורבות. 77% מהפרופסורים המשתתפים היו מעורבים בסוג כלשהו של שירות קהילתי. רוב חברי הסגל ראו מעורבות חברתית כחלק מפעילותם המקצועית. ברמה המוסדית, מרבית הפרופסורים (70%) הכירו בכך שהמעורבות החברתית מקודמת באמצעות הצהרות ייעוד מוסדיות. יותר ממחצית מהאקדמאים דיווחו כי האוניברסיטאות שלהם מספקות תמיכה מוסדית רשמית כלשהיא כדי לקדם מעורבות חברתית.

מטרות המחקר היו:

⁴⁵ Gregorutti, G. (2021). The emergence of the American engaged university paradigm: a three-case study. (Doctoral dissertation). Humboldt University of Berlin. <https://d-nb.info/1253067538/34>

1. לתאר את הופעתה של מעורבות חברתית אוניברסיטאית המתרחשת במערכת ההשכלה הגבוהה האמריקאית.

2. לחקור כיצד המעורבות משפיעה על שלוש המשימות הבסיסיות של אוניברסיטאות אמריקאיות בחקרי מקרה.

3. לשחזר את השיח המוסדי המקדם מעורבות באוניברסיטאות שנדגמו.

החוקר בחר שלוש אוניברסיטאות לאיסוף נתונים ומענה על שאלות מחקר (Tufts University, Michigan State University, and Loyola University Chicago). מוסדות אלה היו ידועים במעורבות קהילתית עם שפע של פעילויות שדווחו באתרי האינטרנט שלהם.

שלושת המוסדות חלקו כמה הנחות יסוד נפוצות. 1. המודל הנוכחי של ההשכלה הגבוהה זקוק לשינויים משמעותיים כדי ליצור השפעה רלוונטית יותר שהחברה מחכה לה. 2. גישה פרגמטית זו לאקדמיה מגדירה מחדש את הלמידה, המחקר והשירות. סטודנטים ומרצים, בשיתוף פעולה עם בעלי עניין בקהילות, יכולים לקדם למידה ותגליות. 3. קהילות הן שותפות של האוניברסיטאות. 4. על מנת שהידע יהפוך לרלוונטי ומדויק, עליו להיות רב-תחומי ומולטי-דיסציפלינרי כדי שיוכל לפתור בעיות מורכבות. 5. מעורבות קהילתית מייצרת שינויים משמעותיים המגבירים כישורים אישיים וחברתיים בקרב כל המשתתפים המעורבים. 6. ההשכלה הגבוהה, יחד עם הקהילות, הופכות לערוץ רב עוצמה לפתרון בעיות קשות שהמשלה עצמה אינה יכולה לתת להן מענה.

שלושת המוסדות חלקו דעות דומות. עם זאת, אוניברסיטת טאפטס (Tufts University) בעקבות ערכיה המוסדיים, פיתחה שיח מעורבות שהעדיף אידיאלים אזרחיים לקידום החברה. השיח המוסדי המרכזי היה לקדם את הדמוקרטיה, כמודל אידיאלי להשכלה גבוהה. מכיוון שהמעורבות נתפסה כגישה לשיפור החברה באמצעות ערכים ומיומנויות אזרחיות, השיח המקיף הזה השפיע על שלוש המשימות הבסיסיות כדי לתרום למטרה זו. אוניברסיטת מישיגן סטייט (Michigan State University) פיתחה שיח חדש ומקיף של הסברה, המכוונת את כל המשימות לגישור בין האקדמיה לסוגיות חברתיות אמיתיות. במקרה של אוניברסיטת ליוולה (Loyola University), השיח המוסדי לקידום מעורבות היה במסגרת האחריות המוסרית והחברתית שהחברה הישועית נטלה על עצמה כמרכזית באוניברסיטאות שלה.

שלוש האוניברסיטאות הראו רעיונות דומים לגבי החשיבות של מעורבות חברתית, למרות שכל מוסד השתמש בתהליכים פנימיים שונים והנחות שונות לגבי הצדקת הצורך במעורבות חברתית. כל מוסד פיתח גרסה משלו למעורבות השואבת מהמסורות והערכים המוסדיים שלו. התוצאות הסופיות רמזו על שינוי פרדיגמה בהוראה, במחקר ובשירות בשלושת המקרים.

האוניברסיטאות ראו תועלת רבה ביחסים עם הקהילות שכן ניתן לקדם למידה ומחקר באמצעות תרחישים "מעשיים" אמיתיים. במקביל, הקהילות תפסו את האוניברסיטאות כשותפות בעלות תושייה לפתרון בעיות מורכבות.

שלושת האוניברסיטאות ביצעו חקירה עמוקה של פרקטיקות קודמות, שהובילו אותן לשינויים, בין היתר בצורה של מרכזים לשירות קהילתי, תכנון אסטרטגי, לימוד שירות (service-learning), חיים אזרחיים, כיתות לימוד חדשות, הרצאות מאתגרות, לקידום מעורבות.

מערך ההנחות הכולל על מעורבות חברתית, נסב סביב הרעיון שמעורבות קהילתית היא האלטרנטיבה הטובה ביותר לשיפור למידה, מחקר ושירות, ומייצרת בוגר אוניברסיטה עם הבנה טובה יותר של תחומים מקצועיים בהקשר החברתי. בכך, החינוך מחזק את יכולתו להביא פתרונות לבעיות חברתיות מקיפות. לשינוי הזה באקדמיה הייתה אחיזה חזקה בקרב בעלי עניין רבים, כולל פוליטיקאים, חוקרים, מנהיגי קהילה ומנהלי אוניברסיטאות, מה שהפך אותו למגמה כמעט בלתי ניתנת לעצירה בתוך כמה שנים.

למרות שהמחקר לא חיפש דרכים לקדם מעורבות קהילתית בהשכלה גבוהה, סקירת הספרות הצביעה על מספר תחומים שעשויים להיות חיוניים להגברתו. כמה מהבעיות חזרו על עצמן כשהאוניברסיטאות ניסו ליישם מעורבות חברתית.

מעורבות קהילתית היא יקרה ומורכבת, ודורשת הבנה מקיפה של אופן האינטראקציה. ביישום המעורבות יש לתת תשומת לב רבה יותר למה שהפרופסורים והקהילות צריכים לבצע. לשתי הקבוצות השותפות למעורבות יש חסמים רבים שלא תמיד נלקחים בחשבון בעת יזום פרויקטים. מתן הזמן והסיוע הכספי להעריך ולבצע התערבויות עשוי לעזור לפרופסורים להיות יעילים יותר במתן מענה לצרכי הקהילה ולמטרות הלמידה והמחקר שלהם.

פיתוח מערכת התגמול הנכונה עבור פרופסורים גם הוא אתגר מרכזי לשיתוף חוקרים וסטודנטים. מסקנת המחבר שיש להעריך פרופסורים לא רק על הוראה ומחקר, אלא גם על האופן שבו הם מבצעים מעורבות בקהילה.

7. סיכום

במסגרת העבודה הנוכחית נערכה סקירת ספרות של ממצאי המחקר על מעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים. סקרנו דוחות מובילים, תזות מחקר ופרקטיקות הקיימות במספר מדינות לאפיון, מדידה ועידוד של מעורבות חברתית של חברי סגל.

בחלקו הראשון של הדו"ח נסקרו אינדיקטורים אפשריים להערכת המעורבות הציבורית באוניברסיטאות על בסיס השוואה בין שלושה דוחות^{46,47,48}, שבהן נבחן טווח רחב של פעילויות ואינדיקטורים. על בסיס שלושת הדוחות הוצגה מסגרת לאינדיקטורים אפשריים להערכת מעורבות ציבורית באמצעות סיווגם לתחומים והצגת אינדיקטורים אפשריים לכל תחום:

את המדדים להערכת מעורבות כפי שעולה מתוך דוחות שביצעו מטא-אנליזה, ניתן לסווג לתחומים ולהציג את אינדיקטורים האפשריים לכל תחום:

- **משימה, ממשל ואסטרטגיות ממוסדות למעורבות ציבורית**

מדדים אפשריים: הכללת מעורבות חברתית במדיניות ו/או באסטרטגיה של האוניברסיטה, קיומן של תוכניות פעולה מוסדיות למעורבות חברתית, הקצאה תקציבית למעורבות חברתית.

- **אינדיקטורים למעורבות הציבור ולמחקר**

מדדים אפשריים: אחוז חברי הסגל המעורבים בייעוץ בהתנדבות, מספר יוזמות מחקר עם השפעה ישירה על הקהילה.

- **אינדיקטורים להסברה חינוכית**

מדדים אפשריים: מספר צוותי סגל וסטודנטים המעורבים בפעילויות הסברה חינוכית, אחוז מתקציב המוסד להשכלה גבוהה המשמש להסברה חינוכית.

- **אינדיקטורים למעורבות הציבור והפצה**

מדדים אפשריים: מספר הפעמים בהם אנשי אקדמיה השתתפו בכנסים מקצועיים ולא אקדמיים, מספר הזמנות לנאום בכנסים שבהם רוב המשתתפים אינם מהתחום האקדמי.

- **אינדיקטורים לשותפויות קהילתיות, קשרים עם בעלי עניין והשתתפות בפעילויות חיצוניות**

מדדים אפשריים: קיום רשתות אוניברסיטה-קהילה ללמידה/ הפצה/ החלפת ידע, מספר חברי סגל שלוקחים תפקיד זמני בארגונים לא אקדמיים.

⁴⁶ E3M Project on European Indicators and Ranking Methodology for University Third Mission (an EU-funded project) (E3M 2011).

⁴⁷ Hart, A., Northmore, S., Gerhardt, C. (2009). Briefing Paper: Auditing, Benchmarking and Evaluating Public Engagement. National co-ordinating Center for Public Engagement.

⁴⁸ (Molas-Gallart, J., Salter, A., Patel, P., Scott, A., Duran, X. (2002). Measuring Third Stream Activities- Final Report to the Russell Group of Universities. SPRU- Science and Technology Policy Research.

בחלקו השני של הדו"ח נסקרו ארבע מדינות שפיתחו מערכות הערכה של ההשפעה החברתית של מחקר אקדמי, בחלקן מתוך דרישה של קרנות המממנות להתנות את המימון במחקר בעל אימפקט על החברה ובחלקן כמדיניות של מעורבות האקדמיה בחברה וקהילה:

- **בריטניה** - מערכת ה- Research Excellence Framework (REF) - משמשת להערכת איכות המחקר במוסדות להשכלה גבוהה ומהווה בסיס להקצאת חלק מהתמיכה הממשלתית במחקר למערכת ההשכלה הגבוהה. אחד משלושת המדדים לקביעת המצוינות המחקרית של מוסד אקדמי הוא תיאורי מקרה של ההשפעה שהייתה למחקר באוניברסיטה על החברה. נקבעו תחומי השפעה ובאלו מדדים כמותיים ניתן לתאר את היקפם ומידת השפעתם.

- **הולנד** - פרוטוקול הערכת האסטרטגיה Strategy Evaluation Protocol (SEP) - כלי הערכה המשמש להערכת חלק גדול של יחידות המחקר באוניברסיטאות ומכוני המחקר בהולנד. ועדת הערכה של מומחים בלתי תלויים מעריכה את ביצועי היחידה האקדמית על סמך הערכה עצמית וביקור באתר. בתוך פרוטוקול ההערכה קיימת רשימה של אינדיקטורים, אך היחידות רשאיות לבחור אינדיקטורים אחרים. בין קבוצות המדדים שמציע הפרוטוקול ישנם מדדים להשפעה כלכלית, חברתית, תרבותית וסביבתית. ההערכה מבוססת על טיעון נרטיבי המתאר את ממצאי המחקר המרכזיים והשלכותיהם, תוך שהיא כוללת גם ראיות לרלוונטיות החברתית מבחינת ההשפעה והמעורבות של יחידת המחקר.

- **אוסטרליה** - הדוח הלאומי של הערכת מעורבות והשפעה The Engagement and Impact Assessment 2018-19 National Report - הדוח מוגש למועצת מחקר האוסטרלית ונוסף על אינדיקטורים כמותיים מכיל הצהרת הסבר נלווית המפרטת את מידת ההשפעה החברתית של המחקר (מהות התועלת וזהות הנהנים מתוצאות המחקר כולל מתן עדויות לכך), השקעה בדרך ליצירת השפעה למחקר (קיום מנגנונים לתרגום תוצאות המחקר להשפעות מעבר לאקדמיה ומידת יעילותם ושילובם במערכת) ומידת המעורבות של צוות המחקר בהטמעת הידע (האינטראקציה בין חוקרים ומשתמשי קצה מחוץ לאקדמיה לצורך העברה הדדית מועילה של ידע, טכנולוגיות, שיטות או משאבים).

- **ניו זילנד** - The Health Research Council of New Zealand (HRC), הגוף המממן הציבורי הראשי של המחקר בתחום הבריאות במדינה, פרסם ב-2019 דו"ח המתאר את ההשפעה של המחקר שמומן מכספי ציבור בתחום הבריאות. הדו"ח מדגים את האימפקט של המחקרים הממומנים על חיי התושבים בניו זילנד על ידי מתן דוגמאות ספציפיות בכל שלושת הקטגוריות שהוגדרו על ידי ה- HRC כקטגוריות בעלות ההשפעה החזקה ביותר שמחקר רפואי יכול להדגים: יצירת שינוי, עידוד צמיחה כלכלית והגברת המעורבות והחיבור לקהילה.

בחלקו השלישי נערכה סקירה של מודלים לתמריצים עבור מעורבות חברתית של חברי סגל אוניברסיטאות.

- בהמשך לדרישה ההולכת וגוברת של הגורמים המממנים להראות השפעות רחבות יותר של המחקר פיתחו מספר אוניברסיטאות בארה"ב ובאירופה מודלים חדשניים המכירים בסוגי פעילות נוספים של חברי סגל מעבר למצוינות במחקר והוראה כגון

עבודת צוות, יזמות והשפעה חברתית. שתי דוגמאות למוסדות כאלה הן אוניברסיטת אוטרקט בהולנד ואוניברסיטת וינה באוסטריה.

- לפי מסמך המדיניות של **אוניברסיטת אוטרקט**, ההכרה ותימרוץ חברי סגל המעורבים במחקר משותף עם גורמים מחוץ לאוניברסיטה הוא מרכיב חשוב ביצירת תרבות של עידוד חוקרים נוספים לעסוק במחקר בעל השפעה על החברה והקהילה. הוועדות לקידום חברי סגל בחלק מהפקולטות באוניברסיטת אוטרקט יישמו את המדיניות וכללו במדדים לקידום בחלק מהדרגות השפעה על מדיניות ציבורית, השפעה מדעית (למשל על עמיתים), השפעה חברתית על הקהילה, יצירת שותפויות, השפעה כלכלית, והשפעה בתחום החינוך מחוץ לכותלי האוניברסיטה.

באוניברסיטת וינה הושם דגש על השתתפות כלל היחידות וחברי סגל ב"משימה השלישית". לשם כך פותחו מספר קריטריונים כגון רלוונטיות לחברה ו/או לכלכלה, קידום נטוורקינג (בעיקר עם גורמים חברתיים ו/או כלכליים בזירה המקומית, אך גם עם גופים בינלאומיים), קיימות ועוד. על המועמד להציג הישגים חוץ-אקדמיים כתוצאה ממחקר והוראה בעלי השפעה על החברה, הכלכלה והעלאת המודעות הציבורית לנושאי המחקר. גם באוניברסיטת וינה על המועמד לקידום לספק עדויות לפעילויות הקשורות ל"משימה השלישית" בהצהרת ההערכה העצמית תוך פירוט דוגמאות ותוכניות עתידיות בתחום זה.

בחלק הרביעי נערכה סקירה של שתי עבודות מחקר בנושא מעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים וחברי סגל.

ממצאי עבודת המחקר של Pearl (2015), לגבי המניעים של חברי סגל למעורבות חברתית בארה"ב, מצביעים על כך שיותר ממחצית חברי הסגל בארה"ב מעורבים חברתית בפועל או לפחות שואפים למעורבות כזאת. מסקנת המחקר שמכללות ואוניברסיטאות לא צריכות לאלץ את חברי הסגל שלהם להיות מעורבים בקהילה. חברי סגל שרוצים להיות מעורבים בקהילה צריכים להרגיש שיש להם אפשרות לעשות זאת; באופן דומה, יש לאפשר לחברי סגל שמאמינים שהם עובדים בצורה המיטבית כשההתמקדות הייחודית שלהם היא ביצירת ידע טהור, עם מעט או ללא כל קשר לקהילה, לפעול בהתאם.

עבודת המחקר של Gregorutti (2021), עוסקת במעורבות חברתית של מוסדות אקדמיים בשלוש אוניברסיטאות בארה"ב, שידועות במעורבותן החברתית. ממצאי המחקר הראו שהאוניברסיטאות ראו את היחסים עם הקהילות כמועילים ביותר, שכן ניתן לקדם למידה ומחקר באמצעות תרחישים "מעשיים" אמיתיים. במקביל, הקהילות תפסו את האוניברסיטאות כשותפות לפתרון בעיות מורכבות. מעורבות קהילתית היא האלטרנטיבה הטובה ביותר לשיפור למידה, מחקר ושירות, ומייצרת בוגר אוניברסיטה עם הבנה טובה יותר של תחומים מקצועיים בהקשר החברתי. בכך, החינוך מחזק את יכולתו להביא פתרונות לבעיות חברתיות מקיפות. החוקר הצביע על מספר תחומים שעשויים להיות חיוניים להגברת מעורבות חברתית באוניברסיטאות: ביישום מעורבות חברתית יש לתת תשומת לב רבה יותר למה שהפרופסורים והקהילות צריכים לבצע. מתן הזמן והסיוע הכספי להעריך ולבצע התערבויות עשוי לעזור לפרופסורים להיות יעילים יותר במתן מענה לצרכי הקהילה ולמטרות הלמידה והמחקר שלהם. פיתוח מערכת התגמול הנכונה עבור פרופסורים גם הוא אתגר מרכזי לשיתוף חוקרים וסטודנטים.

8. הצעה להמשך המחקר

חרף תשומת הלב הרבה להיבטים שונים של פעילות ציבורית של חברי סגל ומוסדות להשכלה גבוהה שנסקרה בעבודה, סקירת הספרות לא העלתה קריטריונים חדים למדידת המעורבות הציבורית של חברי הסגל והשפעתה על החברה. בהתאם נראה שכדי לבנות מדדים משמעותיים בישראל יש לנקוט בשיטת ה reverse engineering. במילים אחרות, יש צורך למפות את הפעילות הציבורית של חברי סגל ומוסדות להשכלה גבוהה בישראל ומתוך מיפוי זה לבנות את התבחינים.

לצורך זה נדרש מחקר המשך שיערך הן ברמה המוסדית והן ברמה האישית. ברמה המוסדית יש לבחון:

- האם קיימת מדיניות של המוסד האקדמי בנושא מעורבות חברתית של חברי סגל?
  - האם נאסף מידע במוסד האקדמי על מעורבות חברתית של חברי סגל? אם כן, איזה שימוש נעשה במידע זה ועל פי אילו קריטריונים?
  - האם המוסדות מתמרצים מעורבות חברתית של חברי סגל, ואם כן – כיצד?
ברמת חברי הסגל:
  - האם הם מעבירים ידע מחקרי לחברה?
אם כן –
  - האם הפעילות מתוגמלת או נעשית בהתנדבות?
  - מהם אפיקי העברת הידע? למשל: ועדות ציבוריות, עדויות מקצועיות בפני מקבלי החלטות, פעילות חינוכית, מעורבות בגיבוש פרקטיקות רפואיות וטיפוליות, וכיו"ב.
- לאור הממצאים יוצעו מדדים מתאימים להערכת פעילות זו בישראל, הן מתוך סקירת הספרות שבוצעה במסגרת עבודה זו והן מתוך ממצאי מיפוי המעורבות החברתית הקיימת.

neaman.org.il

מוסד שמואל נאמן למחקר מדיניות לאומית | קרית הטכניון,
חיפה 3200003 | טל. 04-8292329 | info@neaman.org.il

מדע וטכנולוגיה